

VÅRE ROVDYR

Nr. 2/2011

Årgang 25

Forside:
Kråkespisende
hubro. Foto:
Tom Dyring.

Bakside:
Ulvenatt
i Finland.
Foto: Rune
Bjørnstad.

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

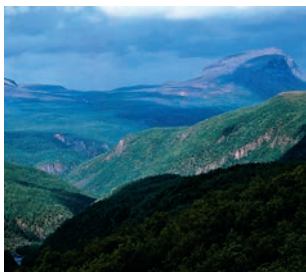
Trykk
BK Grafisk AS
Sandefjord

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

Side 36 Hekking av vandrefalk på Finnmarksvidda

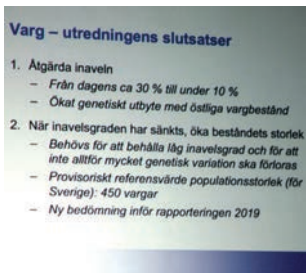
Side 42 Norske ulver fortsatt nær utryddelse

Side 46 Jervebestanden øker i antall og utbredelse

Side 50 Rovdyrreportasjer ute av proporsjoner

Side 54 Sverige: Redusert innavl i ulvebestanden er mål nr. 1!

Side 56 Rovfuglundersøk- elser i Buskerud, Telemark og Vest- fold i 2010

Forlik med bismak

Den 19. juni 2009 vedtok Stortinget naturmangfoldloven som erstatter naturvernloven, deler av viltloven og lakse- og innlandsfiskloven. Denne loven er nå det viktigste redskapet for å ta vare på de viltlevende artene og deres leveområder.

To år senere ser det ut til at Stortinget har glemt hva de selv har vedtatt. De har kommet fram til et forlik som reduserer antall ynglende bjørnebinner fra 15 til 13. Spørsmålet om ulveforvaltningen skyves fram til 2013, og her ligger det i kortene at Norge skal ende opp med tre grenseflokker som norske – i praksis vil det si å fjerne en art fra Norge, noe som også er i tråd med hva Senterpartiet ønsker.

FVR mener de påfølgende fire punktene burde ha ligget i bunnen for et forlik da disse tross alt er vedtatt av Stortinget:

1) I naturmangfoldloven står det bl.a. følgende i § 5 (forvaltningsmål for arter): Målet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder.

2) Bernkonvensjonen ble ratifisert av Norge i 1986. Formålet er å verne om europeiske ville dyr og planter og deres levesteder. Landene skal legge særlig vekt på truede og sårbare arter.

3) Bautaen i norsk lovgivning er Grunnloven. I §110b står følgende: Enhver har Ret til et Milieu som sikrer Sundhed og til en Natur hvis Produktion-sævne og Mangfold bevares. Naturens Ressourcer skulle disponeres ud fra en langsiktig og alsidig Betragtning, der ivaretager denne Ret ogsaa for Efterslægten. For at ivaretage deres Ret i Henhold til foregaaende Led, ere Borgerne berettigede til Kundskab om Naturmilieuets Tilstand og om Virkningerne af planlagte og iværksatte Indgreb i Naturen. Statens Myndigheder give nærmere Bestemmelser til at gennemføre disse Grundsætninger.

4) Rødlistearter. Norge har laget en rødliste over arter med forskjellig grad av truet. Det burde ha vært et overordnet mål for Norge å arbeide for at arter som er kritisk truet (ulv) eller sterkt truet (bjørn) får sin status forandret til det bedre eller kommer ut av rødlisten, og ikke det motsatte.

FVR mener at disse fire punktene burde ha dannet plattformen for et forlik. Forliket gir i stedet et bilde av en nasjon som går baklengs inn i framtiden. Det er tydelig at Stortinget ikke spiller det store flertallet av norske borgere som ønsker samme antall eller mer rovdyr. FVR vil prøve lovligheten av hva Stortinget har vedtatt ved å kontakte Sivilombudsmannen.

Arne Flor

Kan vi ikke unne rovdyprene plass?

Harald Kryvi

Professor i zoologisk anatomi ved Institutt for biologi, Universitetet i Bergen

Den finnes minst tolv forskjellige arter av rovpattedyr i den naturlige faunaen i Norge. For de fleste av dem gjelder at folk flest ikke ser særlige problemer med å ha livskraftige bestander. Det gjelder oter, mår, grevling, røyskatt, snømus, ilder, rødrev og fjellrev. Sistnevnte hjelpes til og med videre med betydelige offentlige midler.

Med andre ord er det ikke et problem som sådan at predatorer dreper og spiser andre dyr. Slikt gjør alle rovviltarter, store som små. Det kan være betimelig å minne om at menneskene gjør akkurat det samme, i meget stor stil: Vi dreper dyr, og spiser dem etterpå. Bare et lite mindretall av befolkningen synes det er uakseptabelt.

Problemene med rovpattedyr i Norge knytter seg stort sett til de fire store: gaupe, jerv, ulv og brunbjørn. Det at dyrene kan være en direkte fysisk trussel mot mennesker er antagelig ikke et poeng for særlig mange. Ville dyr er stort sett meget sky, og trekker seg unna for mennesker, og det gjelder for rovdyprene også.

Nei, det norske problemet knytter seg til rovdyp som konkurrent i matfatet: De kan spise de samme dyrene som vi vil spise. Det gjelder i hovedsak sau og til en viss grad elg og rein.

Ser man på grunnleggende holdninger til det å ivareta en opprinnelig fauna, finner man minst to ytterpunkter.

Det ene grunnsynet går ut på at land og natur i prinsipp er til for menneskene, og at vi derfor kan gjøre med det akkurat som vi vil, bare det passer for oss.

Med dette synet kan man forsvare svært mye av inngrep i naturen, og det blir stort sett uproblematisk å tilrettelegge for sivilisasjon hvor som helst i landet. Naturforvaltning blir i det tilfellet stort sett å fremme menneskenes interesser hvor det måtte være behov. Dette synet, som har vært meget utbredt (antagelig langt inn i regjeringen), ser bl.a. utryddelse av rovdyp som en ren sivilisasjonsgjerning. Norske nasjonalparker bygger til dels på dette grunnsynet: de er primært opprettet for menneskelig rekreasjon.

Et annet grunnsyn er at vi bør behandle naturen med respekt, og sørge for at både dyr og planter gis overlevelsesmuligheter innen landets grenser – ikke nødvendigvis fordi de kan være til nytte og glede for oss, men fordi de har sin egenverdi. Denne holdningen setter begrensninger på hva vi kan tillate oss av destruktive inngrep i naturen, og gir en helt annen forvaltning enn det forrige synet. Mye av nyere nasjonale regler, og internasjonale konvensjoner, bygger på dette synet.

I mange land hvor store rovdyp har vært utryddet eller nesten utryddet (bl.a. gaupe i alpelandene, ulv i deler av USA), er de, basert på grunnsynet som nettopp er nevnt, blitt reintrodusert og strengt beskyttet. Dyrene hører til i den opprinnelige, komplette faunaen, og det vil man gjerne oppnå og bevare.

I Minnesota i USA er det nå omkring 2.900 ulver. Latvia har noen hundre og Litauen omkring 200. Portugal har omkring 300 og Spania over to tusen ulver.

Hvorfor klarer vi ikke det samme i Norge? Delvis er grunnen at ganske mange følger strengt det mennesket-først-grunnsynet som er nevnt over. Da er store rovpattedyr i prinsipp i veien, for de stjeler maten vår.

Delvis er også årsaken at vi har lagt til grunn en mislykket nasjonalparkpolitikk. Der er rett og slett ikke satt av noen arealer for rovdyp. Vi har en rekke nasjonalparker, men i alle er det fritt frem med landbruksdrift, inkludert jakt. Da kommer rovdypene i veien, de passer bare ikke inn. Det er grunn til å minne om at hvis de store nasjonalparkene i Afrika, Asia og på de amerikanske kontinentene hadde lagt samme forvaltning til grunn, hadde det ikke blitt mye igjen av den opprinnelige faunaen der heller. Det må være helt klart.

Den norske formen for sauehold har også betydning for evaluering av rovviltforholdene. I Norge går sauene fritt uten særlig tilsyn på fjellbeite. Ikke alle er oppmerksom på at denne driftsformen er meget ødsel med dyrene: et betydelig antall omkommer i løpet av sommeren, kanskje så mange som 1.500 pr. døgn.

De aller fleste av disse dør av årsaker som ikke har noe med rovdyp å gjøre, og dette tapet blir av både organisasjoner og myndigheter ansett som en akseptabel del av den norske sauedriftsmodellen. At åtselspisere, bl.a. rovdyp, vegeterer på alle disse kadavrene, bør ikke være overraskende. Innblandet i vurderingen av disse forholdene er også at mange (inkludert mediene) gjør en distinksjon mellom det at rovdyp tar ville dyr, og at de tar husdyr. Det første, som kan gjelde konsum av hjort, elg, rådyr, småvilt og fugler, reagerer svært få på. Men når husdyr tas (f.eks. sau) så legger mange inn en moralsk forførmende holdning: det beskrives som bestialsk, som rovmord og lystmord osv. Slikt er jo helt misforstått overfor ville dyr.

Etter mitt syn bør vi i fremtiden legge til grunn en mindre menneskesentrert og mer økosentrert forvaltningssyn av naturen. Målet må være at vi for vår ettertid skal bevare et utvalg av hele økosystemer i noenlunde balanse, med både primærprodusenter og konsumenter, inkludert topp-predatorene. Dette skylder vi de kommende generasjoner i landet vårt.

Konklusjon: Rovviltet er en viktig og verdifull del av vår naturlige hjemmehørende fauna, og bør beskyttes og bevares. Det bør vi se oss råd til. For å klare dette bør en del målrettede tiltak iverksettes. Tilstrekkelig store arealer bør defineres som friområder for rovdyp, og de bør voktes mot ulovlig jakting.

Dette kan både være innen- og utenfor nasjonalparkene. Med de meget betydelige stammer vi har av hjort og elg, og tatt i betraktning de etter hvert store skader disse gjør på skog og innmark, kan rovdyp både sikres levelige forhold, og ha positiv effekt på skog- og jordbruk.

Men dette krever litt evne til nytenkning og nyorientering, og vilje for oss mennesker å tre noe tilbake fra vår etter hvert ganske destruktive (for)bruk av naturen. Våre etterkommere vil ganske sikkert være takknemlig for slik fremtidsrettet forvaltning.

Hekking av vandrefalk

Falco peregrinus på Finnmarksvidda

Tekst og foto:
Per J. Tømmeraas

I gamle dager

I eldre klassisk norsk ornitologisk litteratur står det at vandrefalken

Falco peregrinus har sin hovedutbredelse langs kysten, men hekker for øvrig spredt og fåtallig over hele landet (Schaanning 1916:124, Collett 1921:215). Og nordpå skal den ha lagt egg på slette bakken (Løvenskiold 1947:416). Dette leder tankene over på de myrhekkende vandrefalkene i nabolandet Finland (Linkola & Suominen 1969), og tilsvarende muligheter på lignende store myrområder innerst på Finnmarksvidda. Det var nettopp her på indre strøk eggssamlerne til engelskmannen John Wolley (1864:103) og hans arvtaker Alfred Newton hentet to eggkull fra en tue på én og samme lave årsrygg i 1859 og 1861. Merkelig nok har dette fram til vår tid vært de eneste dokumenterte hekkefunn av arten på Finnmarksvidda, der jaktfalken *Falco rusticolus* synes å ha rådd grunnen

alene. Adolf Steen (1964:23) måtte ha forvekslet de to falkeartene og nevner bare vandrefalken som angivelig hekkefugl flere steder på vidda (jf. Fig. 1). Ivar Lundes generelle utsagn fra 1970-tallet om at vandrefalken sammen med jaktfalken skulle finnes på fjellet i Stabbursdalen synes heller ikke overbevisende (Efteland 1972). I en 5-årsperiode omkring 1970 arbeidet Otto Frengen (pers. med.) i det samme området samt flere andre steder på indre strøk av Finnmarksvidda, uten å registrere vandrefalk en eneste gang. Steinar Wikan (1979:112) viser til en tidligere spredt utbredelse over hele fylket og velger å overse at Robert Collett (1872) og Svein Haftorn (1959) har understreket at vandrefalken i Finnmark først og fremst har vært en kystbundet art. Selv i de verste depresjonsårene, da bestanden var nede på et lavmål, overlevde vandrefalken ved kysten der noen ganske få par hele tiden holdt stand (Lindberg, Schei & Wikman 1988, jf. Strann & Bakken 2004:67).

Eggssamling

Den fattige lokalbefolkningen i svensk og finsk Lappland gjennomførte i 1850–1860-årene en storstilt innsamling av fugleegg

for å tjene til livets opphold (Tømmeraas 1992). Virksomheten strakte seg også over på norsk side av grensen med deltagelse av folk fra Kautokeinotrakten. Oppkjøperne videresolgte materialet til private samlere og museer i England. Falkeeggene var blant de mest ettertraktede og best betalte, men journalene gir ellers inntrykk av at de plukket med seg alt de kom over av alle arter. Dette norske storfalkmaterialet på 34 kull gir oss mulighet til å se på det «opprinnelige» forholdet mellom de to aktuelle falkeartene på vidda (Wolley 1864:87, 1907:645). Jaktfalkdominansen var overveldende med 32 kull (94,1 %), mot bare 2 vandrefalkkull (5,9 %). Begge vandrefalkreirene lå som nevnt på bakken og tilhørte én og samme lokalitet, innsamlet med 2 års mellomrom.

Skuddpremiestatistikk

Ornitologer som opplevde sammenbruddet i vandrefalkpopulasjonen etter krigen, ble kanskje fristet til å idealisere og overvurdere den tidligere bestanden. Gammel skuddpremiestatistikk er et annet hjelpemiddel som kan være med å klargjøre forholdet mellom de to store falkeartene i fylket. Under fellesbetegnelsen falk kom vandrefalk og jaktfalk med blant premieverdige arter i 1900 (jf. Fig. 2), i Finnmark først i 1903 (Johnsen 1928). I det opprinnelige materialet var de to artene ført opp hver for seg, men av en eller annen grunn har originallistene gått tapt. Likevel klarte Statistisk sentralbyrå (pers. med.) å fremskaffe et delregnskap for perioden 1915–1924 der artene var adskilt. Av til sammen 735 premierte falker fra Finnmark var vandrefalken representert med 62 individer (8,4 %) mot jaktfalkens 673 individer (91,6 %).

Fig. 1. Vandrefalkens levesett har opp gjennom tidene vært beheftet med en del tvilsomme og feilaktige forestillinger. Her har kunstneren Friedrich Specht fremstilt den som en typisk smågnagerjeger (Brehm 1890:31). Bengt Berg (1913) dementerte dette og hevdet at lemenårene i Lappland tiltrakk seg vandrefalker på grunn av at de i hovedsak levde av jordugler *Asio flammeus*, en art som var særlig tallrik i slike sesonger. Justus Montell (1917) nyanserer disse påstandene og gav et mer nøkternt bilde av arten.

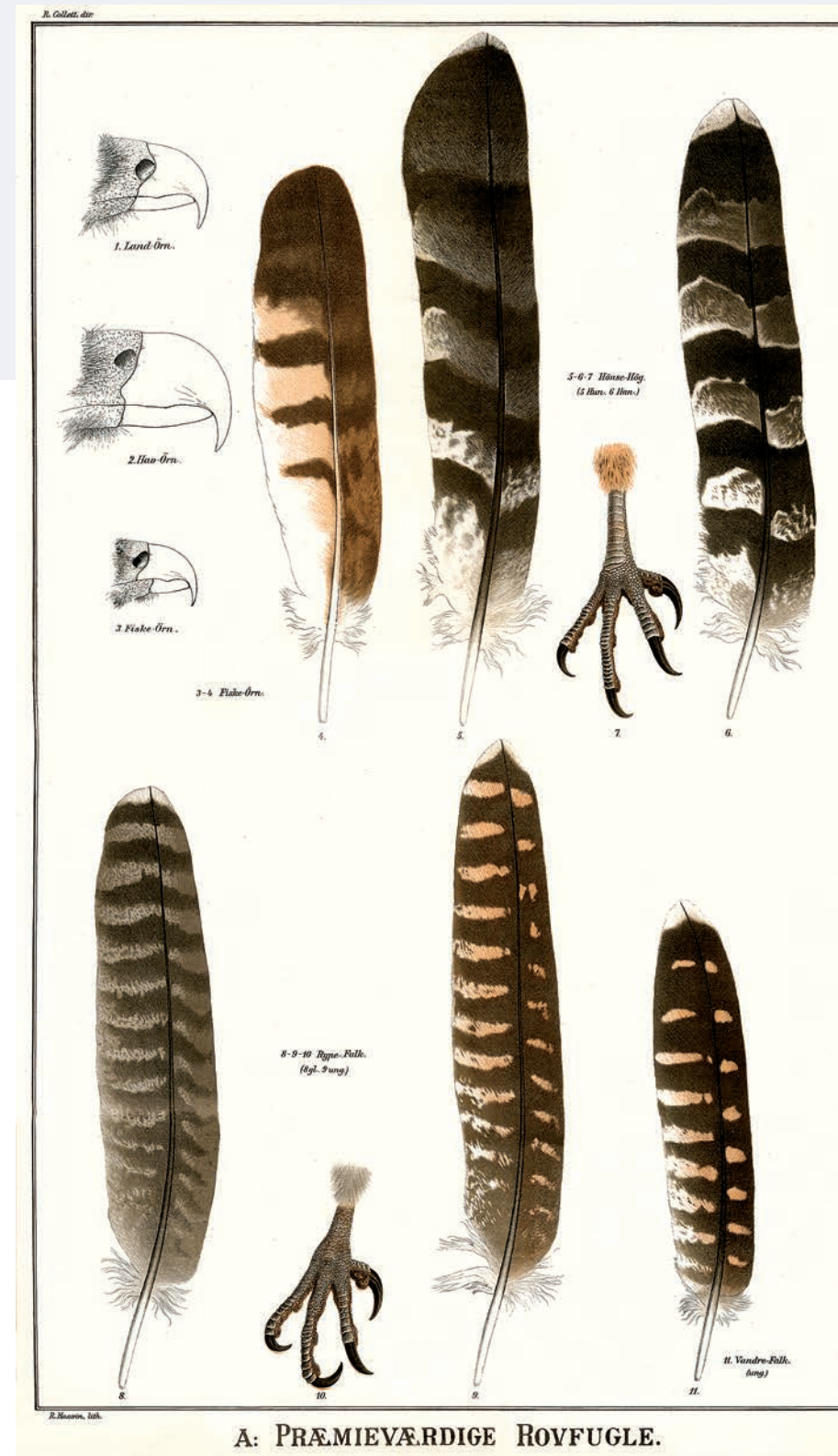

Fig 2. Etter tysk mønster og med fagfolkene i spissen startet man på 1800-tallet en storstilt utryddelse av rovdyr for å «forbedre» kvaliteten på naturen. Det fattige Norge brukte enorme summer på denne vanvittige nedslaktingen. Det eneste positive ettermæle fra denne tiden er utgivelsen av landets trolig første ornitologiske farveplansje der vandrefalken er representert med en stjerrefjær nederst til høyre. Illustrasjoner av Carl Adolph Nielsen etter forfatterens fotografier (Collett 1894).

for første gang. En voksen hann passerte oss på kloss hold 30. juni 1991 kl. 10.40. I løpet av 7 minutter sirklet den seg opp i stor høyde forfulgt av en fjelljo *Stercorarius longicaudus* og forsvant. Fra og med 1996 syntes arten å ha etablert seg som fast hekkefugl i elvedalen. Første året valgte den en reirplass på restene av et nedslitt reir av fjellvåk *Buteo lagopus*, bare 3,8 km og 5,5 km fra to jaktfalkpar. Alle 3 parene hekket vellykket og vandrefalken fikk fram 4 unger, mens jaktfalkene hadde kull på henholdsvis 3 og 4 unger.

Nykommer på vidda

Inne på Finnmarksvidda glimret vandrefalken med sitt fravær i 27 år før vi i prosjektet fikk et første glimt av arten. Dette var ganske oppsiktsvekkende etter som vi nesten hver sommer siden 1966 hadde gjennomført en 2 måneders feltsesong der rovfuglene stod i fokus fra morgen til kveld. Det første møtet skjedde ved Virdnejävi 15. juni 1992 kl. 8.43. Vandrefalken kom flyvende langs elvedalen og krenket territoriene til tårnfalk *Falco tinnunculus*, dvergfalk *Falco columbarius* og ravn *Corvus corax*, og de to sistnevnte artene svarte med voldsomme motangrep. Det skulle gå enda 12 år før vi fikk mistanke om hekking da vi for første gang fikk kontakt med et vandrefalkpar inne på den flate Finnmarksvidda. Dette skjedde 11. juli 2004 kl. 13.37 – 4,3 km fra en jaktfalkhekkplass med 1 utfløyet unge. Fra en grå himmel med duskregn kom det flagrende to falker, den ene med et relativt stort brunlig bytte i klørne. Sistnevnte landet utenfor synsvidde bak et lite høydedrag, mens den andre begynte å fly i ring over området. To ganger landet den i løvverket på ei lita bjørk, en atferd vi nesten aldri har registrert hos jaktfalk. Litt senere kom falken oss i møte og begynte å varsle slik den pleier å gjøre i reirområdet. Den andre falken forsøkte forgjeves å lette med byttet som viste seg å være en småspove *Numenius phaeopus* (Fig. 4). Deretter forlot den spoven, og begge falkene landet på en stein i myrkanten der de ble sittende og betrakte oss. 13 minutter etter at vi forlot stedet, var den ene falken tilbake igjen på småspoven. Dette gjentok seg 4 ganger de 2 dagene vi hadde byttet under oppsikt. Men ingen form

Nyetablering

Da bestandstallene på 1980-tallet begynte å peke oppover, kom de første observasjonene av arten innover fra kysten mot Finnmarksvidda. Først ute var Roy Nordbakke (pers. med.) som i 1981 påviste hekking i noen høye formasjoner i Øvre Alta. Under ringmerking av en dununge der 23. juli 1995, viste det seg at lokaliteten ble forsvart av 3 voksne vandrefalker, 2 hanner og 1 hunn. Neste oppløftende melding kom fra noen store fuglerike myrområder sør for Kautokeino. I slutten av juni 1982

registrerte Toralf Tysse (pers. med.) en voksen utfarvet hann nesten helt inne ved finskeregrensen (jf. Selboe 1976:65). Etter 121 års fravær kom håpet om reetablering og bakkehekking, eller var myrene der bare jaktområde for eventuelle hekkefugler vest i den brattlendte Reisadalen? I dette dalføret like utenfor fylkesgrensa på vestsiden av Finnmarksvidda i Troms fylke (Fig. 3), holdt vandrefalken stand ennå i 1957 (Løvenskiold & Valeur 1961). Etter 10 år med rovfuglstudier, et prosjekt som startet i tilknytning til utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget, traff vi arten

Fig. 3. Her i utkanten av Finnmarksvidda, i Reisadalen vel 80 km fra kysten, fant vandrefalken tilbake til sine gamle enemerker etter 34 års fravær.

for partering eller bortflyving til et eventuelt reir ble registrert. Søk i de store myrområdene etter en mulig hekkeplass på bakken førte ikke fram, verken dette året eller i 2005.

Hekking

I 2010 ble det forsøkt å skaffe til veie informasjon om en angivelig bakkehekk- ing av vandrefalk i Anárjohka nasjonalpark registrert av Statens naturoppsyn. Ulike personer innen etaten gav svært sprikende svar og forklaringer, og dette ble tolket som om de ikke ønsket å utlevere sine funn. Vår første bekreftelse på artens framgang på Finnmarksvidda kom først 29. juni 2010. Ved et fjorårsreir til et ravnepar der vi forventet jaktfalkhekk- ing, fikk vi øye på en stor falk

som fløy skrikende over elvedalen (Fig. 5). Like i nærheten lå et nybygd forlatt ravn- reir, men begge disse var tomme. Bare noen meter høyere oppe i berget lå et stort gammelt fjellvåk- reir som vandrefalken hadde valgt som hekkeplass. Ved en ny kontroll 4. juli lå hunnen og ruget fast på det som så ut til å være egg (Fig. 6). Denne vurderingen ble gjort på grunnlag av liggemåte og mangel på kommunikasjon med eventuelle nyklekte unger. Det stedegne jaktfalkparet fant vi igjen i ett av våre gamle kunstige reir, bare 1,3 km unna (jf. Tømmersaas 2004, Fig. 11). Forskjellen i hekketid mellom de to falke- artene kom klart til uttrykk da jaktfalk- reiret inneholdt 3 ringmerkede, nesten flyvedyktige unger og fjærrester etter et dødt individ, mens vandrefalken på samme tid enda ikke

hadde nådd klekking. Tidspunktet stemmer godt med et reirbesøk i Reisa 7. juli 1996, da det var nyklekte unger hos vandrefalken.

Diskusjon

Ut ifra dette kan man utlede og sannsynlig- gjøre en eggleggingsstart hos det aktuelle jaktfalkparet i første uke av april, og minst 7 uker senere hos vandrefalken – anslags- vis 25. mai. Dersom vandrefalkene hadde forårsaket ravneparets mislykkede hekking (jf. Fig. 7 og 8), måtte det ha skjedd tidlig i sesongen, da kvistreiret fortsatt hadde en dyp reirskål og ingen spor etter egg eller ekskrementer. Tidspunktet for vandrefalk- ens ankomst til en vinterlig vidde er ikke kjent. Men utenkelig er det ikke at den kan dukke opp omkring den tiden raven starter egglegging 15.–20. april.

Opprinnelsen til de nyetablerte vandrefalk- ene i nord er ikke kjent. Vanligvis hos rov- fugl etablerer hannene territorier og hekker nærmere hjemstedene enn hunnene (jf. Tøm- meraas 2004). Reetableringen av den sørøst- norske hekkebestanden på 1980-tallet viste et betydelig tilskudd av individer fra nærligg- ende svenske lokaliteter (Steen 2009:262). Vandrefalkens spredning innover Finnmarks-

Fig. 4. Vandrefalkene benyttet seg av sam- arbeidende jakt for å overliste og fange denne småspoven i lufta en gråværsdag i 2004. Men byttet på ca. 400 g var for tungt til å lette og fly bort med.

Fig. 5. Med unntak av en og annen forstyrrende jaktfalk kunne ravn og fjellvåk rå grunnen her i 45 år før vandrefalken inntok dette hekkeberget på Finnmarksvidda. Reirplassen er markert med pil. Innfelt: Vandrefalken pleier i mye større grad enn jaktfalken å fly uribbede byttedyr til reiområdet.

vidda sammenfaller i tid med en beskrevet populasjonsvekst i sentrale områder av Kolahalvøya i Russland (Ganusevich 2005). Hvorvidt det har skjedd utveksling av fugler mellom nabolandene i Fennoskandia er et ubesvart spørsmål. De russiske falkene var

i likhet med de norske alle berghekkende fugler. Altså var det ingen som hadde videre- ført tradisjonen fra de spesielle myrhekkende vandrefalkene i Finland, selv om terrenget både på Finnmarksvidda og i Kolaområdet kan ligne og innby til dette.

Et påfallende trekk med de beskrevne parene var den lange tiden fra førstegangs observasjon til registrert hekking. I Reisa gikk det 5 år og på Finnmarksvidda hele 18 år. Det samme var tilfelle ved en lokalitet i Leksvik i Trøndelag der hekking kom i

Fig. 6. Den rugende vandrefalkhunnen fotografert med Reflex-Nikkor 1000 mm telelinse på 180 meters avstand 4. juli 2010, fra samme stand- plass som oversiktsbildet (Fig. 5).

Fig. 7 og 8. Vandrefalken forsvaret territoriet sitt mot inntrengende rovfugler og ravn med dødsforakt. Her får en fjellvåk hann gjennomgå når den kommer for nær falkens domene. Bildene er tatt med Nikon D300 og Reflex-Nikkor 1000 mm teleobjektiv.

gang først etter 15 år. Resultatene taler for seg når arten er både stedegen og årvisst – og eksponerer seg mye før egglegging og etter at ungene har forlatt reirene.

Parforhold hos vandrefalk bestående av 3 individer (trio) er beskrevet både fra USA, Skottland og Japan (Palmer 1988:34, Kurosawa & Kurosawa 2003). Betegnelsen «reirhjelper» foretrekkes ikke og erstattes av den mer presise termen poliandri når en hunn hekker sammen med flere hanner (Newton 1979:34). Denne samlivsformen indikerer en gjensidig fordel for de impliserte partene, selv om én av dem i første omgang har små sjanser til å få fram eget avkom. Yngre uerfarne falker som bosetter seg i områder med næringsknapphet har større sjanse for å lykkes dersom to hanner i fellesskap deler på jaktbyrden. Et langt dårligere alternativ vil være ikke å skaffe seg erfaring og dermed stå utenfor en forplantningsmessig relasjon.

Fra andre områder i inn- og utland vet man at vandrefalk og jaktfalk kan hekke forbausende nært hverandre: Alaska 37 m (White & Cade 1971), Kamchatka 200–250 m (Gorovenko 2002), Lofoten noen hundre meter (Cade et al. 1998), Russland 400 m (Voronin 1986) og Grønland 2 km (Burnham & Mattox 1984). Det nære naboskapet kan likevel by på problemer, og overraskende nok er det den sterkeste arten, jaktfalken, som oftest får unngjelde.

På den russiske Bolshezemelskaya-tundraen mistenkte Rudislav N. Voronin (1986) vandrefalken fra et nabopar for å ha drept en nylig utfløyet jaktfalkunge like ved reiret. Lenger øst på Yamal-halvøya drepte en ung avmagret jaktfalk en vandrefalkunge på reiret, men ble selv drept da vandrefalkene gikk til motangrep (Pokrovsky et al. 2010).

De gamle spesifiserte falketallene fra skuddpremiestatistikken for Finnmark gir et klart bilde av vandrefalken som en langt sjeldnere art enn jaktfalken. Det er heller ikke sannsynlig at tallene skjuler en bevisst økonomisk motivert beskatning eller feilbestemmelse da det den gang var lik premie (kr. 2) for følgende aktuelle arter: vandrefalk, jaktfalk, hønsehauk *Accipiter gentilis*, kongeørn *Aquila chrysaetos*, havørn *Haliaeetus albicilla* og fiskeørn *Pandion haliaetus*. Dessuten hadde Robert Colletts (1905) plansjeverk *Norges præmieverdige rovfugle*, som skulle hjelpe lensmennene med artsbestemmelsen forut for premieutbetalingene, på dette tidspunktet vært tilgjengelig i 10 år (jf. Fig. 2). Eggsamlingsmaterialet, som begrenser seg til selve Finnmarksvidda, gir en nøyaktig bekreftelse på bestandsforholdet mellom de to store falkeartene slik skuddpremiestatistikken viser. Feilkilder i form av ulik pris på eggene, oppdagbarhet og tilgjengelighet av reirplassene hos de to artene, synes heller ikke særlig relevant.

Som vi har sett var vandrefalken her nord heller ingen innlandsfugl før giftbelastningen slo den ut på 1950–1960-tallet. Nå når den endelig har fått fotfeste i innlandet, kan man spørre seg hvordan situasjonen er på resten av den vidstrakte Finnmarksvidda der man har mangelfull oversikt. Fra Alaska og på Kolahalvøya vet vi at de to falkeartene har tilpasset seg hverandre og hekker side om side i stor skala, og framtiden vil vise om vi kan få en lignende utvikling på Finnmarksvidda.

Litteratur

- Berg, B. 1913. Pilgrimsfalken och lemmel-vandringarna. *Fauna och Flora* 8: 218–224.
- Brehm, A. E. 1890. *Från Nordpolen till eqvatorn. Populära föredrag*. C. E. Fritze´s K. Hofbokhandel, Stockholm.
- Burnham, W. A. & Mattox, W. G. 1984. Biology of the peregrine and gyrfalcon in Greenland. Meddelelser om Grønland, *Bioscience* 14: 3–25.
- Cade, T. J., Koskimies, P. & Nielsen Ó. K. 1998. *Falco rusticolus* Gyrfalcon. *BWP Update*. Vol. 2 No. 1: 1–25.
- Collett, R. 1872. Remarks on The Ornithology of Northern Norway. *Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar* 1872: [189]–309.
- Collett, R. 1894. *Veiledning til at kjende de i Norge præmieverdige Rovfugle*. 3die Udgave. Hermed en farvetrykt Planche. Christiania.

- Collett, R. 1905. *Norges præmieverdige rovfugle*. En veiledning. Christiania.
- Collett, R. 1921. *Norges fugle*. Andet bind. Utgitt av Ø. Olsen. H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Kristiania.
- Efteland, S. 1972. Fugl i Stabbursdalen. *Sterna* 11: 5–[62].
- Ganusevich, S. A. 2005. Status and monitoring of the Peregrine and Gyrfalcon in the Kola Peninsula, Russia. Status of raptor populations in Eastern Fennoscandia. *Proceedings of the workshop. Kostomuksha, Karelia, Russia, November 8–10, 2005*.
- Gorovenko, A. V. 2002. K Voprosu o ras-prostraneii i otsenke chislennosti krecheta *Falco rusticolus grebenitzkii* na severe Kamchatskogo poluostrova. *Sokhranenie bioraznoobraziya Kamchatki i prile-gayushchikh morej*. (3rd Conference 26–27 November 2002, pp. 30–31. Kamchatsk-NIRO, Petropavlosk-Kamchatskiy.)
- Haftorn, S. 1959. Grenseforskyvninger i den nordnorske fuglefauna og andre resultater fra en reise i 1958. *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Museet. Årbok* 1959: 25–58.
- Johnsen, S. 1928. Rovdyr- og rovfuglstatistikken i Norge. *Bergen Museums Årbok* 1929. Naturvitenskapelig rekke Nr. 2: [3]–118.
- Kurosawa, T. & Kurosawa, R. 2003. A helper at the nest of Peregrine Falcons in Northern Japan. *J. Raptor Res.* 37: 340–342.
- Lindberg, P., Schei, P. J. & Wikman, M. 1988. The Peregrine Falcon in Fennoscandia. Pp. 159–172 in Cade, T. J., Enderson, J. H. , Thelander, C. G. & White, C. M. (eds.): *Peregrine Falcon Populations. Their*

- Management and Recovery*. The Peregrine Fund.
- Linkola, P. & Suominen, T. 1969. Population trends in Finnish Peregrines. Pp. 183–191 in Hickey, J. J. (ed.): *Peregrine Falcon Populations. Their biology and decline*. The University of Wisconsin Press 1969, Madison, Milwaukee & London.
- Løvenskiold, H. L. 1947. *Håndbok over Norges fugler*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.
- Løvenskiold, H. L. & Valeur, P. 1961. Notes on birds of Skjervøy and Nordreisa in Troms and of Balangen in Nordland during the summer of 1957. *Universitetet i Bergen Årbok* 1960. Mat.-naturv. Serie 8: 1–27.
- Montell, J. 1917. Fågelfaunan i Muonio socken och angränsande delar af Enontekis och Kittilä socknar. *Acta Soc. Fauna et Fl. Fenn.* 44, N:o 7: [1]–260.
- Newton, I. 1979. *Population Ecology of Raptors*. T & A D Poyser, Berkhamsted.
- Palmer, R. S. 1988. Peregrine *Falco peregrinus*. Pp. 324–380 in Palmer, R. S. (ed.): *Handbook of North American birds*. Vol. 5. Yale University Press, New Haven and London.
- Pokrovsky, I., Lecomte, N., Sokolov, A., Sokolov, V., Yoccoz, N. G. 2010. Peregrine Falcons kill a Gyrfalcon feeding on their nestling. *J. Raptor Res.* 44: 66–69.
- Schaanning, H. T. L. 1916. *Norges Fugle-fauna*. J. W. Cappelen's Forlag, Kristiania.
- Selboe, R. 1976. Øvre Anarjokka s. 53–67 i *Norges nasjonalparker*. Luther Forlag A.s., Oslo.
- Steen, A. 1964. *Masi en samebygd*. Samiske samlinger. Redaksjon Asbjørn Nesheim. Bind VI. Utgitt av Norsk Folkemuseum, Universitetsforlaget, Oslo 1963.

- Steen, O. F. 2009. The Peregrine Falcon recovery in SE Norway. Pp. [259]–266 in Sielicki, J. & Mizera, T. (eds.): *Peregrine Falcon populations. Status and perspectives in the 21st century*. Turul Publishing & Poznan University of Life Sciences Press, Warsaw – Poznan.
- Strann, K.-B. & Bakken, V. 2004. *Hekke-fuglAtlas for Troms*. Norsk institutt for naturforskning, Tromsø.
- Tømmerraas, P. J. 1992. De ukjente lapplands-ornitologene. *Nordisk Tidskrift* 68: 561–570.
- Tømmerraas, P. J. 2004. Jaktfalk på Nordkalotten. *Våre Rovdyr* 18: [35]–47.
- Voronin, R. N. 1986. Gnezдование krecheta na yuge Bol'shezemel'skoj tundr'. *Ornitologiya* 21: 130–131.
- Wikan, S. 1979. Fugle- og dyrelivet i Finnmark. S. 103–[123] i Hirsti, R. (red.): *Finnmark. Bygd og by i Norge*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.
- White, C. M. & Cade, T. J. 1971. Cliff-nesting raptors and Ravens along the Colville River in arctic Alaska. *Living Bird* 10: 107–150.
- Wolley, J. 1864. *Ootheca Wolleyana: An illustrated catalogue of the collection of bird's eggs*. Part I. Accipitres. Ed. Newton, A. John van Voorst, Paternoster Row, London.
- Wolley, J. 1907. *Ootheca Wolleyana: An illustrated catalogue of the collection of bird's eggs*. Part IV. Alcae – Anseres: with supplement and appendix. Ed. Newton, A., R. H. Porter, 7 Prince's Street, Cavendish Square, London.

Norske ulver fortsatt nær utryddelse

Betydelig vekst i Sverige

Utryddelse i Norge

Høgskolen i Hedmark kom 15. juni med en ny foreløpig rapport for bestandsstatus for ulv i Skandinavia. En del av innholdet gjengis her redaksonelt tilpasset, og er å betrakte som foreløpig da endelige resultater fra DNA-analyser av vinterens innsamlede prøver først vil foreligge etter sommeren.

Familiegrupper

Vinteren 2010–2011 (oktober–februar) ble det totalt registrert 31 familiegrupper (flokker) av ulv i Sverige og Norge. Tre av disse flokkene hadde tilhold kun i Norge (Slettås, Kynna, Linnekleppen), tre hadde revir på tvers av riksgrensen (Rotna, Grås-mark, Dals Ed-Halden), mens de resterende 25 flokkene hadde tilhold bare i Sverige.

Slettås, Norge (Hedmark)

Norsk familiegruppe på 6 ulver vinteren 2010–2011. Yngling i 2010. Yngling ikke påvist pr. 15. juni i 2011. Revirmarkerende par vinteren 2009–2010.

Kynna, Norge (Hedmark)

Norsk familiegruppe på 8–9 ulver vinteren 2010–2011. Yngling i 2010. Yngling ikke påvist pr. 15. juni i 2011. GPS-merkede valper. Familiegruppe også vinteren 2009–2010.

Linnekleppen, Norge (Østfold)

Norsk familiegruppe på 5 ulver vinteren 2010–2011. Yngling i 2010. Yngling ikke påvist pr. 15. juni i 2011. Familiegruppe også vinteren 2009–2010.

Ynglinger 2010

Totalt ble det dokumentert 31 valpe-kull født i Skandinavia i 2010, hvorav tre i helnorske revir (Slettås, Kynna, Linnekleppen), tre i revir på tvers av riksgrensen (Rotna, Gråsmark, Dals Ed-Halden), mens de 25 resterende ulvekull-ene ble født i helsvenske revir.

Ulvepar

I tillegg til familiegruppene ble det regist-rert 26 sikre revirmarkerende ulvepar i perioden oktober 2010–februar 2011 (Tabell 1, Figur 1). Fire av disse parene var helnorske (Osdalen, Julussa, Eidskog,

Mangen), tre hadde tilhold i revir på tvers av riksgrensen (Varåa-Höljes, Juvberget, Store Le), mens de resterende 19 parene hadde helsvensk tilhold.

Osdalen, Norge (Hedmark)

Nytt norsk revirmarkerende par vinteren 2010–2011. Begge ulvene ble skutt under lisensjakt i februar 2011. Ikke yngling 2010. Familiegruppe vinteren 2009–2010, men med et annet par.

Julussa, Norge (Hedmark)

Norsk revirmarkerende par vinteren 2010–2011. Ikke yngling 2010. Ny tispe i paret som er født i Kynna-reviret med finsk-russisk far. Revirmarkerende par også vinteren 2009–2010.

Eidskog, Norge (Hedmark)

Nytt norsk revirmarkerende par vinteren 2010–2011. Ikke yngling 2010. Tispa er født i Galven-reviret med finsk-russisk far.

Mangen, Norge (Hedmark)

Nytt norsk revirmarkerende par vinteren 2010–2011. Ikke yngling 2010.

Andre stasjonære ulver

I tillegg til familiegrupper og par viser den foreløpige oversikten at det ble registrert 8 andre stasjonære ulver i Skandinavia vinteren 2010–2011 (Tabell 2). Alle påvist i Sverige, med unntak av den gamle Osdalshannen (som ble skutt under lisens-jakt i vinter).

Den gamle Osdalshannen, Norge (Hedmark)

Norsk stasjonær og revirmarkerende ulv vinteren 2010–2011 (1 ulv). Dette var den tidligere lederhannen i Osdalsreviret. Skutt under lisensjakt i februar.

Andre ulver

I tillegg til de beskrevne stasjonære ulver omfatter vinterens totale antall ulver også kategorien «andre ulver», som hovedsake-lig består av ikke-stasjonære, unge ulver på vandring eller ulver med uavklart status pga. for lite sporing. Vinteren 2010–2011 ble det på sporsnø registrert 5–6 slike ulver i Norge. Denne kategorien ulver er ikke lenger prioritert å registrere i Sverige og

antall ulver i denne kategorien på svensk side er derfor beregnet etter metodikk beskrevet i rapporter som er nevnt i innled-ningen (Tabell 2).

Karasjok, Norge (Finnmark)

Enslig ulv sporet i Karasjok kommune i oktober 2010.

Balsfjord-Målselv, Norge (Troms)

Enslig ulv sporet i Balsfjord og Målselv kommuner i desember 2010.

Midtskogen-Ringebu, Norge (Hedmark/Oppland)

Enslig ulv fotodokumentert i Ringebu kommune i desember 2010 og enslig ulv sporet mellom Løten og Elverum i novem-ber 2010 (0–1 ulv).

Brumunddal, Norge (Hedmark)

Enslig ulv påkjørt av tog ved Brumunddal i november 2010.

Kvinesdal-Bygland, Norge (Vest-Agder/Aust-Agder)

Enslig ulv skutt ved skadefelling i Lyngdal kommune i desember 2010.

Evje-Froland, Norge (Aust-Agder)

Enslig ulv skutt ved lisensfelling i Froland kommune i februar 2011.

Døde ulver

For vinterperioden oktober 2010–april 2011 er det offisielt kjent 42 døde ulver i Skandinavia. Av disse døde 8 i Norge (4 lisensjakt, 1 skadefelling, 2 bildrept, 1 togdrept). De resterende 34 døde i Sverige, hvorav 19 ble skutt under årets lisensjakt, den andre i Sverige siden fredningen i 1966.

Totalbestanden

Foreløpige bestandstall viser at det var minimum 286 og maksimalt 335 ulver i Skandinavia vinteren 2010–2011 (1. oktober–28. februar, brutto), hvorav 33–35 i Norge, 22–23 med tilhold på tvers av riksgrensen og 231–277 med helsvensk tilhold (Tabell 2). Når 42 kjente døde ble fratrasket bruttotallet, var vinterens foreløpige nettotall 244–293 ulver i Skandinavia før yngling i 2011.

Forventet antall ynglinger i 2011

Ut fra en samlet vurdering pr. 15. juni 2011 er totalt 34–40 ulvekull forventet født i Skandinavia i år. Med andre ord forventes en økning i antall ynglinger i Skandi-navia sammenlignet med i fjor. Det vil ta tid å kartlegge alle årets ynglinger fordi få voksne ulver for tiden er radiomerket. Kun i fire av årets potensielle ynglerevir i Skandinavia er ulv merket med funger-ende GPS-halsband (to i grenserevir og to i Sverige). Endelig antall ynglinger vil som vanlig bli kartlagt i sporsnøperioden kommende vinter.

Bestandsutvikling og konklusjoner

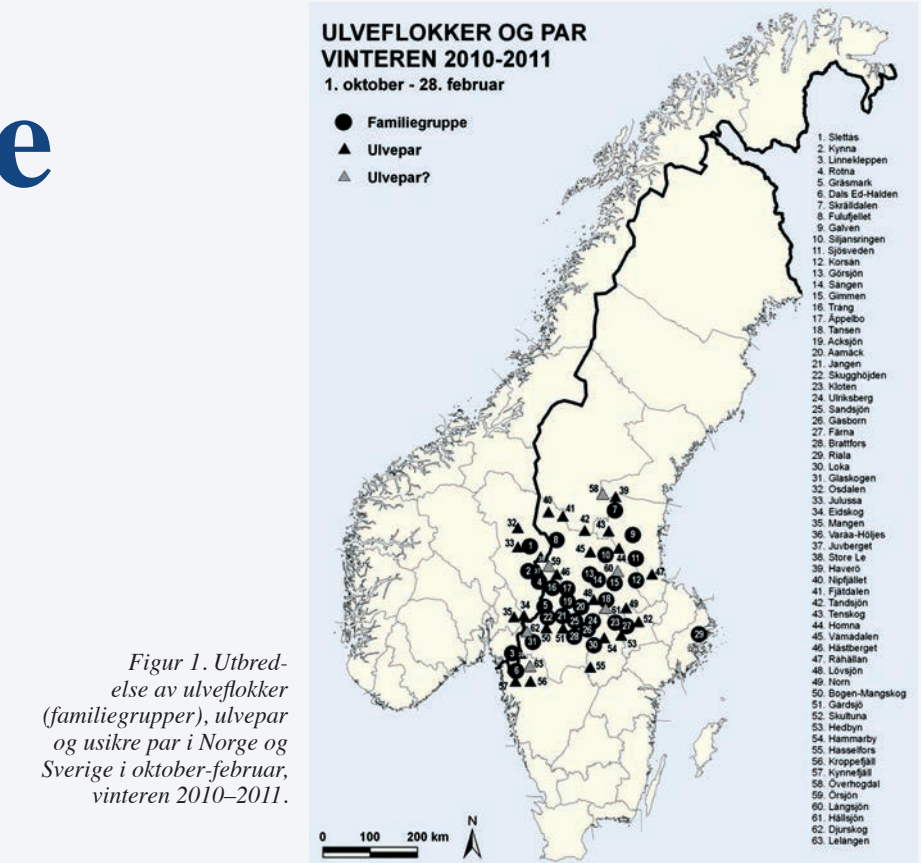
Sammenlignet med bestandstallene fra vinteren før økte totalbestanden av ulv i Skandinavia med gjennomsnittlig 14 % på ett år (fra vinteren 2009–2010 til årets vintersesong). Vinterens foreløpige bestandstall gitt for Skandinavia i denne rapporten er de høyeste som er påvist av de felles norsk-svenske ulveregistreringene som har pågått siden 1978.

Norsk delbestand av skandinaviske

ulver var det vinteren 2009–2010 påvist 31–37 dyr med helnorsk tilhold, 33–37 dyr med tilhold på tvers av riksgrensen og således totalt 64–74 ulver som berørte norske arealer. Sist vinter (2010–2011) var de tilsvarende foreløpige tallene 33–35 helnorske ulver, 22–23 ulver med tilhold på tvers av riksgrensen og 55–58 ulver totalt (Tabell 2). Fra fjorårets til årets vintersesong var det med andre ord samme gjennomsnittstall for antall ulver med helnorsk tilhold og en nedgang på 37 % for antall ulver med tilhold på begge sider av riksgrensen.

Svensk delbestand viste bestandstall-

ene en betydelig vekst mellom de to vintrene. Vinteren 2009–2010 var det totalt 144–154 ulver i flokker og par med helsvensk tilhold, mens de tilsvar-ende tallene nå i vinter (2010–2011) var 188–207 dyr (Tabell 2) og dermed en gjennomsnittlig bestandsvekst på 33 % på ett år for disse kategorier av ulv i Sverige. Den totale bestandsøkningen av ulv i Skandinavia mellom de to vintersesong-ene skyldtes med andre ord i stor grad

Figur 1. Utbredelse av ulveflokker (familiegrupper), ulvepar og usikre par i Norge og Sverige i oktober-februar, vinteren 2010–2011.

Registrering av ulver i Norge og Sverige i vinteren 2010–2011

Økningen i antall ulver med helsvensk tilhold.

Bestandsregistrering av ulver i Norge og Sverige i vinteren 2010–2011

I ulverevir med helnorsk tilhold i norsk ulvesone er det med bakgrunn i vinterens sporinger forventet at 2–3 valpekull er født i 2011. Foreløpig er det ingen indikasjoner på disse ynglingene (ingen radiomerking til hjelp for dokumentasjon), men ett valpekull av radiomerkede foreldre med tilhold på tvers av riksgrensen er påvist i Rotnareviret (Figur 1).

Bestandsregistrering av ulver i Norge og Sverige i vinteren 2010–2011

Tabell 1. Antall familiegrupper og ulvepar totalt i Skandinavia angitt for de respektive land og for revir på tvers av riksgrensen vinteren 2010–2011. Antall valpekull i 2010 er også oppgitt.

Kategori ulv	Norge	Norge/Sverige	Sverige	Skandinavia
Familiegrupper	3	3	25	31
Ulvepar (min-max)	4	3	19–25	26–32
Valpekull i 2010	3	3	25	31

Tabell 2. Antall ulver i Skandinavia vinteren 2010–2011 fordelt på respektive land og familiegrupper, ulvepar og resterende ulver registrert. Oversikten bygger på opplysninger fra perioden 1. oktober–28. februar. Bestandstallene er bruttotall, da 42 døde ulver fra vinterperioden ikke er fratrasket (se tekst)

Kategori ulv	Norge	Norge/Sverige	Sverige	Skandinavia
Familiegrupper	19–20	16	147–157	182–193
Ulvepar (og usikre par)	8	6–7	41–50	55–65
Andre stasjonære	1	–	7	8
Andre	5–6	–	36–63 (beregnet)	41–69
Totalsum, brutto	33–35	22–23	231–277	286–335

Noen betraktninger i starten på årets beitesesong

Av Bente Øfjord

Tusenvis av lam og søyer er nå sluppet ut på utmarksbeite. Vi får håpe det går bra og at det blir lite skader, sykdom og ulykker. Jeg frykter dessverre noe annet.

Siden jeg var liten har en av sommerens store hobbyer vært å følge med dyr på beite. Foreldrene mine fikk satt opp hytte langt inne på skogen i Hedmark for mer enn 45 år siden. Den gang var det aktiv setring, med kuer og ungdyr, hester og sau på beite. Vi syntes det var kjempegøy å kunne henge oss i en kuspene og få en fin melkestråle ned i koppen med tolv blåbær. Det var også spennende å følge kuene hjem til seteren om kvelden og få være med på melking.

Etter hvert som årene gikk, opphørte setringen, men sauene ble igjen i sommer-skogen. Mange er de lam jeg har funnet på ymse turer, med skader som beinbrudd, infeksjonssår eller andre skader. Mange er de telefoner jeg har tatt til eierne av dyrene. Om det er uflaks jeg har hatt i møte med saueiere, eller om det er uttrykk for en generell holdning, kan jeg ikke si – men interessen for å ta affære

har vært særdeles varierende. Fra å spørre om jeg trodde skade kom av rovdyrangrep (underforstått da kommer jeg med en gang) til å si at tja, kanskje får vi ta oss en tur for å kikke etter dyrene.

En gang traff jeg på en bonde som tok ansvar. Det gjorde inntrykk! Da hadde jeg funnet et lam med noe jeg tror må ha vært brudd i bekkenringen. Lammet dro seg fremover på frambeina, mens bakbeina ble slept etter. Et annet lam hadde sår over hele det ene låret. Såret var infisert, og det tøyt ut mark fra hele sårflaten. Lammet var omtrent halvparten så stort som de andre lammene, var røddøyet og bar tydelige tegn på å være ordentlig sykt. Da bonden kom etter flere dagers purring var meldingen ikke en takk for informasjon, men «jeg får se om jeg spanderer veterinærutgifter på dette dyret».

Jeg husker også godt et kadaver som ble funnet. Det vil si min hund fant det ute i en myr. Jeg skjønte ikke hva det var først, men da jeg kom bort til hunden var det skjelettet av en sau hun sto ved. Hele dyret var intakt i den forstand at alle knokler og

ligamenter var på plass (alt hang sammen), med unntak av underkjeven. Den manglet. Jeg dro skjelettet løs av myren, og nederst på alle fire bein var det ull. Man kan lure på hvor lenge en sau kan stå fast i en myr før den til slutt dør av matmangel. Selv om dyret hadde tilgang på vann, må det ha vært en pinefull død.

For ikke å henge ut bønder i Hedmark, kan jeg fortelle at de siste 25 årene har jeg vært på hytte oppe i fjellet i Oppland. Her er det tusenvis av sauer og lam som årlig slippes ut i fjellområdet vi holder til i. Det er til og med en gjeter der. Jeg har aldri sett noe til gjeteren, men selv har jeg også her funnet masse skadde og sågar døde dyr. Telefoner er ringt og en bonde der oppe følger alltid opp meldingene mine. Men han er tydeligvis en av få.

Jeg har funnet trafikkskadde dyr, trafikk-drepte lam og desperat mammasau som breker og breker over det døde lammet sitt. I kjølevannet av en sommeraksjon hvor mitt fokus var å finne igjen katten min, lette jeg natt og dag i fjellheimen etter katedyret. Med hodelykt, i regnvær og blæst, i sol og vind. Jeg var ute i tre uker og fem dager. Så fant jeg katten, men jeg så aldri noen som så til sine beitedyr. Det stusset jeg såpass mye over at jeg henvendte meg til Mattilsynet med en type bekymrings-melding. Hvordan kan det ha seg at jeg er på aktiv leting etter et kjeledyr, mens de som driver husdymæring ikke er å se? Hvor ofte er en pliktig til å se etter dyrene sine på utmarksbeite? Jeg fikk svar. Det mest interessante i svaret fra derfra var kanskje at hvis du finner døde dyr, så meld også fra til Mattilsynet. Ikke bare til bonden. Så kan en jo spekulere over hvorfor.

Det er til å undres over at det fokuseres lite og ingenting i media på de lidelsene slike skader, ulykker osv. forvolder dyrene. Er det kun mediestyrt fokus på tap til rovvilt, og at alt annet er noe en må akseptere og derfor ikke skrive noe om? Eller blir det for lite blod og «action»? En søye som har satt seg fast under en hytteveranda og rett og slett strevd livet av seg i forsøket på å komme løs gjør altså ikke inntrykk? Er det slik det er? Og er det greit?

Jeg kommer fortsatt til å melde fra om alle skadde dyr jeg finner – denne sommeren også.

Fastklemte sauer. Foto: Leif Vidar Gullstad.

Overraskende gjest

Tekst og foto: Geir Sagen

Jeg har en foringsplass inne på skogen i Sør-Hedmark hvor det plutselig begynte å forsvinne store mengder spekk. For å kunne finne ut hva dette var, gikk jeg til innkjøp av et viltkamera som ble satt opp. Jeg fant raskt ut at det var måren som tok for seg av spekket tiltenkt spettene og meisene.

Etter hvert fikk vi melding om et elg-kadaver like i nærheten, og kameraet ble straks flyttet dit. Etter alt fra ravn, rev og andre besøk ble overraskelsen stor da bildene viste at kadaveret hadde vært besøkt av en ulv. Bildet viser tydelig at den var veldig skeptisk og ikke var lenge i området ut fra hva bildene viser. Den hadde vært på stedet sent på kvelden 3. juni og tidlig på morgenen 4. juni. Man skal heller ikke se bort fra at det var jeg som skremte den vekk da jeg på morgenen den 4. juni gikk inn i området.

Dette viser også hvor mye glede et vilt-kamera kan gi, selv om det hadde vært morsomt å ha vært til stede selv.

Medlemmenes rovdyrbilde

Vi oppfordrer medlemmene til å presentere ett eller flere fotografier av en minnerik og dokumentert rovdyr-opplevelse. En kortfattet tekst må følge med for å gi leserne en bedre forståelse av fotomaterialet. Det kan være et fotografi av et rovdyr ute i naturen, et interessant rovdyrspor i f.eks. snø, sand eller bløt jord – eller en liten serie med bilder som viser en annen spesiell rovdyropplevelse. Rovpattedyr står i fokus i Foreningen Våre Rovdyrs

arbeid, men det kan like gjerne være fotografier av rovfugler, ugler eller seler. Fellesbetegnelsen for disse artene er rovdyr eller rovvilt. Med dagens digitale fotoverden har mulighetene blitt mange for de som er interessert i dyrelivet i vår natur og som har et våkent blikk for det som foregår ute i terrenget. Har du et spesielt rovdyrbilde du vil dele med foreningens medlemmer gjennom tidsskriftet, så send det sammen med en tekst til redaktøren.

Jervebestanden øker i antall og utbredelse

Foto: Rune Bjørnstad.

Det gjelder å finne jervehi og gjøre gode observasjoner i området rundt dem for å komme fram til antall jerver på en sikker måte. I dag vurderer forskerne bestanden i Skandinavia til rundt tusen jerver. DNA-analyser av ekskrementer har for øvrig vist at disse er fordelt på tre delpopulasjoner. Jens Persson, forskningsleder for Det svenska järvprosjektet, og Henrik Brøseth ved Norsk institutt for naturforskning har gjennomgått jervebestandens utvikling og utbredelse i Skandinavia de siste 15 årene.

Av Jens Persson* og Henrik Brøseth**

I Sverige og Norge overvåkes jervebestanden hovedsakelig ved registrering av ynglinger. Ynglingene konstateres gjennom lokalisering av jervehi og/eller observasjoner av unger eller spor.

I Sverige har länsstyrelsene ansvar for overvåkingsarbeidet. I Norge utføres feltregistreringene av Statens naturoppsyn (SNO), mens Rovdata ved NINA (Norsk institutt for naturforskning) har et overordnet ansvar for sammenstilling og rapportering av resultatene (Brøseth et al. 2010).

Feltregistreringene gjennomføres i hovedsak på snøføre i perioden mars-mai.

Utover dette gjøres barmarkskontroller på lokaliteter der eventuelle ynglinger har en usikker status etter snøperioden. En yngling kan klassifiseres som dokumentert eller som antatt sikker i henhold til kriterier beskrevet under.

Demografiske data omkring sammensetningen av jervebestanden benyttes for å omregne antall ynglinger til antall individer.

Spesielt i Norge, men også i Sverige, benyttes DNA-analyser av jerveekskrementer for å overvåke antall individer og av og til for å skille ynglinger fra hverandre.

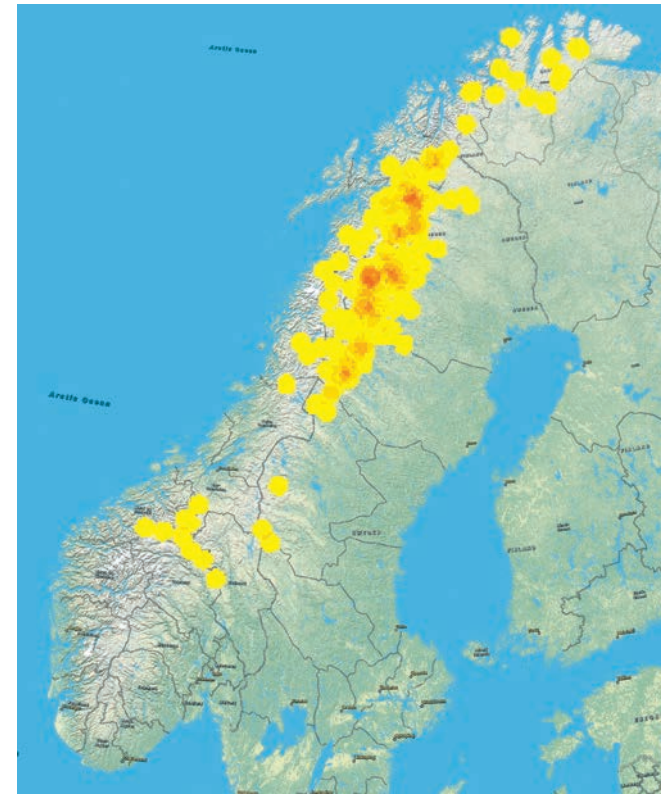
Jervens utbredelse øker

I Sverige er jervebestanden hovedsakelig utbredt i reinbeiteområdet langs fjellkjeden og i fjellnære skogsområder fra nordvestre

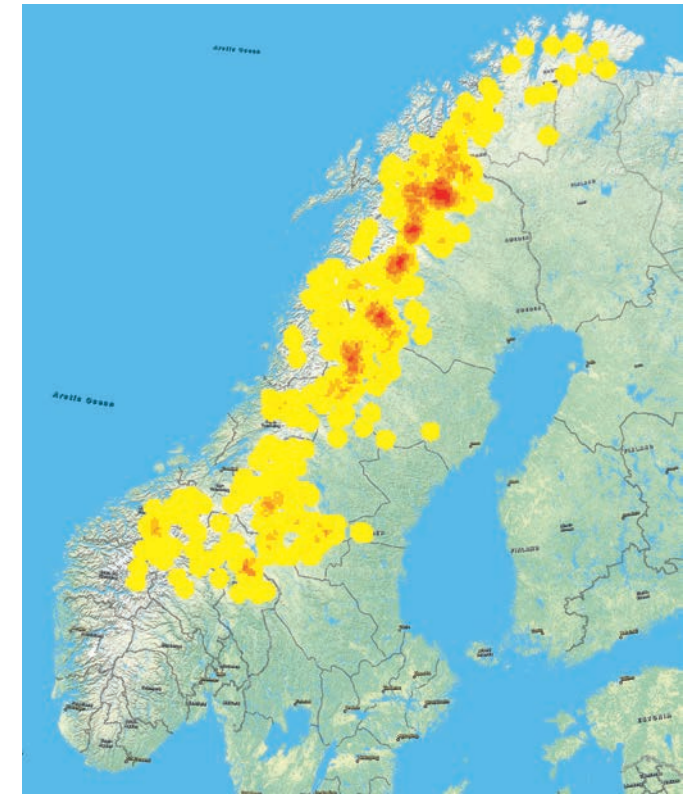
Dalarna til Treriksrøysa. Generelt blir populasjonen glisnere fra nord til sør, selv om tettheten varierer lokalt. Utenfor reinbeiteområdet er det siden 1999 registrert åtte jerveynglinger i skogslandet omkring grensen mellom Gävleborgs og Västernorrlands län.

I Norge henger store deler av jervens utbredelse sammen med den svenske populasjonen, dvs. fjellkjeden fra Finnmark i nord til Hedmark i sør. I tillegg strekker deler av det norske utbredelsesområdet seg inn i østre og sentrale deler av Sør-Norge.

Overvåkingsresultatene viser at den skandinaviske jervebestanden har økt både når det gjelder antall og utbredelse siden begynnelsen av 2000-tallet. Foruten en generell økning har det i Sverige først og fremst skjedd en økning av antall ynglinger

Utbredelsen av jerveynglinger i Sverige og Norge. Venstre kart: 1996–1998. Høyre kart: 2008–2010. Fargemarkeringen illustrerer en buffersone på 20 km rundt registrerte ynglinger. Rødt indikerer høy tetthet og gult lav tetthet av ynglinger i disse årene. Kilde: Rovdjursforum og Rovbasen.

i østre deler av Jämtland. Dessuten har antallet observasjoner utenfor det tradisjonelle reproduksjonsområdet økt, hvilket indikerer en ekspansjon av jervebestanden i Sverige. Denne økningen gjelder såvel de østre delene av reinbeiteområdet som i län utenfor reinbeiteområdet (Västernorrland, Gävleborg og Dalarna).

I Norge har det hovedsakelig vært en økning i utbredelsen i landets sørlige og midtre deler. Økningen i trøndelagsfylkene har gjort utbredelsen mer sammenhengende nordover.

Jervebestanden vokser

Totalt i Skandinavia ble det i perioden 2008–2010 registrert i gjennomsnitt 161 ynglinger pr. år, hvorav 104 i Sverige og 57 i Norge. Dette tilsvarer i snitt 1009 (879–1193) individer i Skandinavia, hvorav 654 (552–790) i Sverige og 355 (308–426) i Norge. I Sverige har trenden i antall ynglinger vært sterkt påvirket av utviklingen i Norrbotten der i gjennomsnitt 62 % av landets ynglinger er funnet.

Mellom 1996 og 2010 har antall jerveynglinger i Sverige økt, særlig de siste ti årene. På länsnivå er det primært i Norrbotten og Jämtland at antallet ynglinger har økt.

Også i Norge har det i samme periode vært en økning i antall registrerte ynglinger fra i gjennomsnitt 34 årlige ynglinger i 1996–1998 til 57 i perioden 2008–2010. I Norge er det spesielt i de sentrale og sørlige deler av utbredelsesområdet som økningen har vært størst.

Det skal nevnes at dagens nivå på antall ynglinger i Norge er klart over det nasjonale målet for populasjonen (39 årlige ynglinger). Det betyr at vi kan forvente at den norske delen av bestanden kommer til å avta, dvs. hensikten er å redusere bestanden gjennom økt uttak av individer via lisensjakt og skadefelling. Hvis den norske delen av den skandinaviske jervebestanden reduseres til 39 ynglinger, kommer det sannsynligvis også til å ha negativ effekt på veksten i den svenske delen av populasjonen.

Dokumenterte og antatt sikre ynglinger

Siden 2003 i Sverige og 2001 i Norge differensierer man mellom dokumenterte og antatt sikre ynglinger. En yngling vurderes som dokumentert dersom det er gjort spor- eller synsobservasjon av unger ved et hi eller i dets nærhet.

En yngling anses som antatt sikker dersom man finner et hi (Brøseth og Andersen 2009) og at dette enten benyttes regelmessig i minst tre uker eller at definerte kriterier (sportegn), som tyder på at reproduksjon har skjedd på stedet, er oppfylt gjennom etterkontroll på barmark.

Følgelig gir antallet dokumenterte ynglinger bedre informasjon om minimum antall ynglinger og sikrere indikasjon på at en observert trend er sann.

Dersom vi tar for oss antall dokumenterte ynglinger i Sverige og Norge, så følger dette samme utvikling som det totale antall ynglinger (dokumenterte + antatt sikre). Framfor alt gjelder dette i Sverige der antallet dokumenterte ynglinger i 2008 og 2010 var høyere enn det totale antall årlige ynglinger i perioden 1996–2007. Dette er en god indikasjon på at den observerte økningen av antall ynglinger er reell.

Variasjon i overvåkingsresultatene kan også bero på værforhold

Voksne hunnjerver føder ikke unger hvert år, og det antas at variasjon i mattilgang mellom år kan påvirke ynglefrekvensen. At overvåkingen av jerv i Sverige og Norge

Jervespor ved hiet. Foto: Jens Persson.

baseres på registrering av reproduserende hunner innebærer at man overvåker en andel av populasjonen som varierer mer mellom år enn populasjonen som helhet. Det er altså en «iboende» variasjon i bestanden som påvirker overvåkingsresultatene.

Dessuten varierer overvåkingsinnsatsen mellom år på grunn av forskjeller i snø- og værforhold – en variasjon som ikke avspeiler endringer i populasjonsstørrelsen.

Dermed er det vanskelig å tolke kortsiktige trender ut fra overvåking av ynglinger, siden endringer mellom enkeltår kanskje snarere avspeiler variasjon i reproduksjons-suksess og overvåkingseffektivitet enn reelle forandringer i bestandsstørrelsen. Denne typen overvåking er bedre på å fange opp langsiktige endringer.

Jervens observerte bestandsøkning kan også være påvirket av større overvåkingsinnsats

Flere faktorer i sum kan forklare økningen i antall registrerte ynglinger i Skandinavia. En opplagt forklaring er naturligvis at populasjonen har økt i antall, først og fremst i Sverige.

Utviklingen kan også være påvirket av en økt overvåkingsinnsats og -effektivitet. Sannsynligvis har overvåkingsinnsatsen økt i både Sverige og Norge siden 1996, hvilket trolig betyr at man etter hvert har funnet en større andel av ynglingene.

Økt overvåkingsinnsats over tid kan bety at omfanget av den observerte bestandsøkningen ikke er fullt så stort, dvs. at man undervurderte antall ynglinger i begynnelsen av perioden. Samme effekt kan man få av at kunnskap og erfaring hos overvåkingspersonellet bedrer seg over tid. Overvåkingsarbeidet blir bedre jo mer erfaring man får ved å jobbe i områder hvor det er ynglende tisper, og derigjennom får større kunnskap som gjør at man blir mer effektiv i å påvise ynglingene. Disse faktorer har sannsynligvis størst betydning i områder der man ikke registrerte ynglinger i begynnelsen av perioden og har kanskje størst effekt på de dokumenterte endringene i utbredelsen – men naturligvis da også på antallet ynglinger.

Det er vanskelig å avgjøre den relative betydningen av disse ulike faktorene.

Genetiske forskjeller mellom delpopulasjoner i Skandinavia

Ofte deler man opp den skandinaviske jervebestanden i en norsk og en svensk del ut fra administrative grenser. Ut fra et økologisk perspektiv kan man imidlertid se populasjonen som en felles skandinavisk bestand, som basert på genetiske data kan skilles i ulike delpopulasjoner. Flagstad mfl. (2009) redegjør for en oppdeling i tre delpopulasjoner: 1) En hovedbestand som inkluderer jerver i Sørøst-Norge, øst for riksvei 3 i Østerdalen, og opp til Nordland og deler av Troms fylke, samt hele den svenske bestanden. 2) Sørvest-Norge, vest

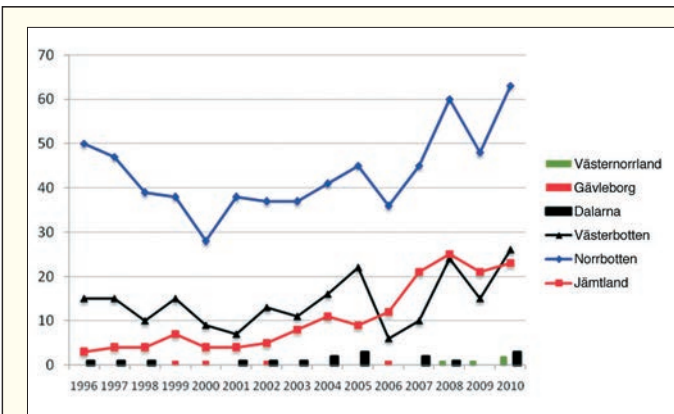
for Østerdalen og 3) Nord-Norge (Finnmark og deler av Troms).

Delpopulasjonen i Sørvest-Norge splittes fra hovedbestanden av Østerdalen som ser ut til å fungere som en spredningsbarriere for jerv. Denne delpopulasjonen har begrenset utveksling med individer fra hovedbestanden i nordøst og er delvis genetisk forskjellig fra jerv nordøst for Østerdalen.

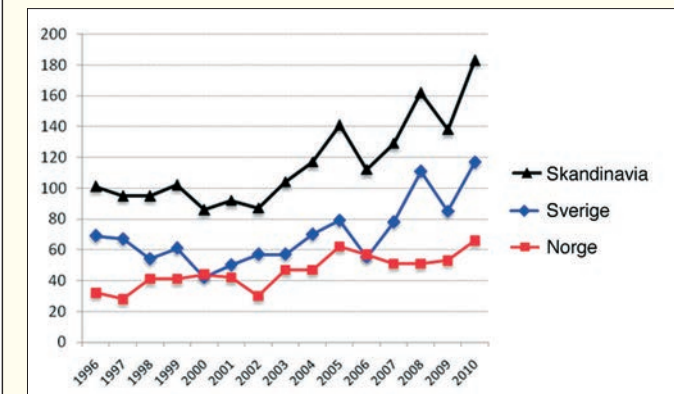
Tar man for seg utbredelsen av ynglinger i Sør-Norge, kan man anta at delpopulasjonen i Sørvest-Norge kommer til å vokse sammen med hovedbestanden, og at de genetiske forskjellene kan viskes ut på sikt.

Delpopulasjonen i den nordligste delen av Nord-Norge er delvis genetisk forskjellig fra hovedpopulasjonen, selv om det skjer en viss innvandring fra sør. Den genetiske variasjonen i denne delen av populasjonen er lavere enn i hovedbestanden, hvilket kan tyde på at populasjonen har vært relativt liten over lang tid.

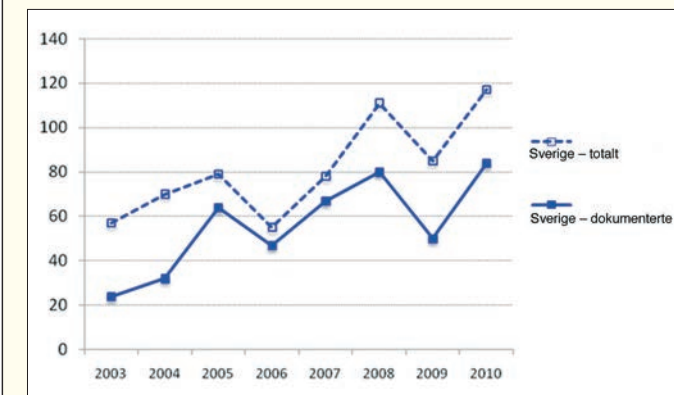
Når det gjelder «skogsjervpopulasjonen» i Västernorrland og Gävleborg viste genetiske analyser i 2005 at de fleste jervene her var nært beslektet og stammet fra to–fire individer. De seneste årene har imidlertid antall jerveynglinger i Jämtland økt – spesielt i øst, og det ser ut til at vi nå har en kontinuerlig utbredelse av jerv fra Jämtlandsfjellene og ned i skogsområdene.

Antall jerveynglinger (dokumentert og antatt sikre) i de svenske län hvor ynglinger ble registrert i perioden 1996–2010.

Antall registrerte jerveynglinger (dokumentert og antatt sikre) i Skandinavia, Sverige og Norge 1996–2010.

Stiplet linje viser totalt antall registrerte jerveynglinger (dokumentert og antatt sikre). Heltrukken linje angir antall dokumenterte ynglinger i Sverige 2003–2010.

Trolig begrenset genetisk utveksling mellom jervebestander

I dagens situasjon er det lite sannsynlig at genetiske problemer utgjør en trussel for den skandinaviske jervebestanden. Men på lang sikt er det av betydning å sikre kontakt med jerver i Finland og Russland i øst. Mest sannsynlig skjer en eventuell utveksling via Nord-Norge (primært Finnmark fylke) og Nord-Sverige der jervebestanden er relativt tynn slik at en utveksling i så fall skjer i begrenset omfang. Dette antydes gjennom analyser som viser at jerv i den nordligste delen av Nord-Norge skiller seg genetisk fra øvrige jerver i Skandinavia. Flagstad mfl. (2009) viste også at jerven i Nord-Finland

bør regnes til denne delen av den nordnorske populasjonen.

Et viktig spørsmål for fremtiden blir å øke kunnskapen om i hvilken grad den skandinaviske bestanden har kontakt og utveksling med østlige populasjoner.

Referanser

Brøseth, H. og Andersen, R. 2009. Vurderinger knyttet til overvåking av ynglelokaliteter hos jerv i Sverige og Norge. *NINA Rapport 437*. Norsk institutt for naturforskning, Trondheim.
Brøseth, H., Tovmo, M., Andersen, R. 2010. Ynglere registreringer av jerv i

Jervespor i Hedmark. Foto: Arne Flor.

Norge i 2010. *NINA Rapport 614*. Norsk institutt for naturforskning, Trondheim.
Flagstad, Ø., Brøseth, H., Balstad, T., Syslak, L., Johannsson, M., Wärdig, C., Ellegren, H. 2009. DNA-basert overvåking av den skandinaviske jervebestanden vinteren 2008. *NINA Rapport 498*. Norsk institutt for naturforskning, Trondheim.
Persson, J. og Brøseth, H. 2011. Järv i Skandinavien – status och utbredning 1996–2010. *NINA Rapport 732*. Norsk institutt for naturforskning, Trondheim.

Web-sider:
Det svenska järvprojektet: wolverineproject.se
Rovdata: rovdata.no

Rovdyrreportasjer ute av proporsjoner

Er brunbjørn så farlig i Norge – eller er det nordmenn det er noe i veien med?

Et stillbilde fra Dagsrevyen-innslaget om den syklende gutten som så en bjørn i veikanten nær stedet han bor. Verken journalisten eller de intervjuete i reportasjen enset de livsfarlige bilene som suste fram og tilbake på fylkesveien under opptaket. Det var bjørnen som var den store trusselen.

Av Viggo Ree

I tiden rundt rovdrydiskusjonene på Stortinget på forsommeren sørget norske medier ikke overraskende for en rekke reportasjer der disse artene ble framstilt som ekstra farlige og problematiske. I vrømmelen av slike skremselsreportasjer var det særlig et TV-innslag på NRKs Dagsrevyen som fikk mange til å sperre opp øynene.

Innslaget kom tidlig i Dagsrevyen den 8. juni. Det er de tunge og viktigste sakene som blir prioritert på denne måten. Reportasjer med faunainnslag kommer vanligvis som et hyggeelement til slutt – før værmeldingen. Temaet var rovdryr i boligområde. Dagsrevyens nyhetsoppleser kunne med et alvorlig uttrykk i ansiktet fortelle det norske folk at det i disse dager hadde kommet flere rapporter om slike dyr i nærheten av boligområder. Og denne gangen var det brunbjørn som var i fokus. Et stort fotografi av det som mest av alt lignet en stor nordamerikansk grizzlybjørn ble vist ved siden av nyhetsoppleseren. Dyret så fryktingngytende ut, og bjørnebildet fylte over halve fjernsynsskjermen. Reportasjen var laget av NRK-journalist Tom Haakenstad. Det ble ikke opplyst hvor i Norge denne reportasjen skrev seg fra, men via internetsøk på intervjuet person var det mulig å spore opp hvilket boligområde det var snakk om.

Reportasjen dreide seg om en skolegutt som hadde sett en bjørn i en veikant i nærheten av der han bor. Når man vet hvor i landet han og familien er bosatt er det ikke spesielt overraskende at et eksemplar av denne arten kan dukke opp i nærheten av dette boligområdet. Stedet er omgitt av skog på alle kanter, og befinner seg i et kjent bjørnestrøkt. Som de fleste av skogens ville dyr kan også bjørn passere nær et sted der mennesker bor. Det er helt normalt. I reportasjen gikk det fram at gutten «øvde på å sykle skoleveien som foreldrene var klare til å slippe han ut på». Og så fikk han plutselig se en bjørn som gikk langs veikanten. Gutten fortalte at han ble kjemperedde, så han snudde sykkel. Han kunne ikke bare sykle forbi bamsen, for han var redd for at dyret da skulle se han. «Så løper'n opp fra veien – så kommer'n til å ta meg», forklarte gutten til NRK-journalisten. En helt naturlig forklaring og oppfatning av en liten kar som er lært opp til å tro at et møte med en bjørn er ensbetydende med angrep og kanskje det som verre er.

Det er klart at en bjørn i en veikant – med sine sanser – var fullstendig klar over hvilke andre skapninger som befant seg i området. Om det hadde vært slik at bamsen faktisk ville angripe og fortære en liten skolegutt hadde den gjort enkel prosess. Bjørn kan løpe langt raskere enn smågutter sykler. Det viktige for denne bjørnen var sikkert å komme seg vekk fra dette området så raskt som mulig. Og det var nettopp det som skjedde.

En av guttens foreldre ble også intervjuet i TV-innslaget. Vedkommende forklarte at det var jobbet for at barna skulle bli trygge, og de hadde lært at dersom de ble forsøkt stoppet av fremmede skulle de bare sykle videre. Men å advare mot rovdryr var det siste man hadde tenkt på, for i forhold til stedet de bodde var det ikke bjørn man hadde i tankene. Derfor ble gutten hentet i bil etter at rovdryret hadde vist seg i veikanten, og skolesyklingen han gledet seg til fikk vente en stund. Til slutt i innslaget ble ikke overraskende gutten stilt det ledende spørsmålet: «Var det skummelt?». Guttens svar til NRK-journalisten var: «Vakke no koselig å møte på'n». Jeg er overbevist om at gutten hadde vært helt enig og svart ja om journalisten for eksempel hadde sagt: «Du var da riktig heldig som fikk se en vill bjørn – så tøft – du synes vel at det var et flott dyr?». Er det noe rart barn i Norge blir redd rovdryr når de hele tiden blir pumpet hodet fullt av farlighet og skremselspropaganda?

Det som fikk denne TV-saken til å komme så helt ut av proporsjoner var mangelen på faglige kommentarer og en distansering av det som faktisk kunne representere farlige elementer langs denne skoleveien. Hadde han i stedet sett en elg i veikanten ville det garantert aldri blitt noen reportasje i landets viktigste nyhetskanal. Heller ikke i lokalavisen. Det til tross for at elg i gjennomsnitt angriper og skader mennesker i Norge hver måned! Statistikken for

bjørneskader på skoleunger er rimelig lav – om det eksisterer noe i det hele tatt! Det gjelder også om vi tar med svenske forhold, der det finnes flere tusen individer av denne rovpattedyrarten. Men det som virkelig gjorde denne TV-reportasjen så absurd var alle bilene som suste forbi de to intervjuete familiemedlemmene langs denne veikanten. Alle kunne se at sykkel- og gangvei ikke fantes i området, slik at skoleungene her måtte bruke hovedveien. Og der passerte det hele tiden biler på kloss hold – et kjøretøy som hvert år dreper og skader et stort antall skoleunger og andre mennesker i Norge. Det var ikke med i trusselbildet for denne skolegutten i det hele tatt!

Hvorfor er det slik at brunbjørn og andre rovdryr er så spesielt farlige i vårt land? Når man ser på bl.a. nyhetssendinger på norsk TV får man faktisk forståelsen av at journalister og mange andre virkelig tror at et møte med en bjørn rett og slett er ensbetydende med døden – eller i hvert fall angrep og personskader. I Sverige har folk et annet og et langt mer naturlig forhold til denne arten. La meg avslutte med en relevant episode som fant sted i vårt naboland for noen år siden. Det forteller mye om hvor stor forskjell det er på disse to landene i rovdryrsammenheng. Et par bekjente naturvenner av meg hadde reist til et bjørneområde i Sverige i håp om å se og studere arten. Under en biltur merket de at en svensk bilist hang seg på. Kjørte de fort gjorde vedkommende det samme – og slakket de av på farten skjedde det samme med bilen bak dem. De to fra Norge kjørte derfor inn på en parkeringsplass og stoppet bilen. Den svenske bilisten fulgte etter og stanset også kjøretøyet. Da kom det en eldre svenske ut av sistnevnte og gikk mot dem. Han ba om unnskyldning for at han eventuelt forstyrret, men spurte om de var de to nordmennene som hadde kommet til området for å se etter bjørn. Det bekreftet mine to bekjente. Den svenske karen beklaget igjen at han tok av deres tid, men forklarte at han «bara ville berätta at just nu går det en bjørn och åter gräs på kyrkogården – i fall ni är intresserade». Slik var det der i bygden. Intet oppstuss, intet avisoppslag, intet TV-innslag på riksdekkende kanal. Bare en naturlig del av faunaforekomsten i området.

Vi skal være glade for at vi har Sverige.

Politikerne om rovdryrforliket

Rovdryrforliket sikrer våre fire store rovdryr. *Snorre Valen, miljøpolitisk talsperson i SV 17.07.2011.*

For Venstre var det viktigste i forhandlingene å sikre fortsatt bærekraftige rovdryrstammer i Norge, og det har vi fått til. *Leder i Venstre Trine Skei Grande 16.06.2011.*

Vi holder bestandsmålene på et nivå som er forsvarlig med tanke på artenes overlevelse. *Stortingsrepresentant Eirin Sund (Ap) 16.06.2011.*

Høyre ønsket å redusere bestandsmålet for ulv og det kommer vi til å kjempe for i neste runde dette skal diskuteres. *Leder i Høyre Erna Solberg 16.06.2011.*

Senterpartiet tar folk som lever med rovdryrbelastningen på alvor, derfor har det vært viktig for oss å få ned antallet rovdryr. *Sps parlamentariske leder Trygve Slagsvold Vedum 16.06.2011.*

Gjennom dette forliket har vi sikret levedyktige stammer av de viktige rovdryrene. *Miljø- og utviklingsminister Erik Solheim (SV) til Nationen 17.06.2011.*

– Nå blir det tidenes bjørnejakt, jubler Ketil Solvik-Olsen (Frp) etter gårdsdagens innspurt på Stortinget. *Nationen 17.06.2011.*

Ulvens overlevelse i Norge

Siden 2000 er det registrert 82 døde ulver i Norge. Av disse er 33 felt etter vedtak om skadefelling fra fylkesmannen eller Direktoratet for naturforvaltning, og 6 ulver er skutt under nødverge. Påkjørsler er en annen kjent dødsårsak – 18 ulver er registrert påkjørt av bil eller tog i perioden. I alt 11 ulver er funnet døde eller skadet uten at man har vært i stand til å fastslå dødsårsak.

Oversikten viser kun kjente av-ganger av ulv. SKANDULV har beregnet dødelighet som følge av ulovlig jakt til 16 % av bestanden årlig (1999–2006). Dette utgjør omtrent halvparten av alle dyr som dør og tilsvarende ca. 136 individer i Skandinavia. *Kilde: Direktoratet for naturforvaltning.*

NASJONAL KONFERANSE OM ROVVILT, BEITEDYR OG SAMFUNN

31. okt. – 1. nov. 2011

Sted: Scandic Hamar, Hamar

Smakebiter fra programmet:

Grete Jørgensen, Bioforsk Nord: Adferd og individualdistanse hos søyer

Lars Bjaadal, rovviltneimnda region 2 Med gaupe som hovedart – forvaltning i rovviltregion 2

John Linnell, NINA: Tjue års konflikter rundt store rovdryr – hvor gikk det galt?

Morten Tønnesen, Universitetet i Tårto: Offisiell og «uoffisiell» rovviltforvaltning i Norge sett med et humanøkologisk blikk

Geir R. Rauset, Det svenska Järprojektet: Overlevelse hos bjørn, jerv og gaupe i Sverige

Petter Wabakken, Høgskolen i Hedmark: Status og utfordringer i den skandinaviske ulvebestanden

I tillegg bl.a. foredrag om nasjonal rovviltpolitikk og foredragsholdere fra utlandet

Mer info og påmelding: www.naturutvikling.no Telefon: 93287255

NATUR, UTVIKLING & DESIGN

FVR om rovdryrforliket

Foreningen Våre Rovdryr uttaler at forliket bevisst går inn for å bringe den sterkt truede bjørnen inn i en enda vanskeligere situasjon i vårt land. Verden har vel knapt sett maken til behandling av rødlistede arter fra et land som skryter av å være en miljønasjon. Det er ubegripelig at man legger seg på en 1800-tallslinje med en slik utryddelsespolitikk framfor å arbeide for å øke bestandsmålene med tanke på å styrke overlevelsen av rovviltet i Norge. Dette har partiene blitt sterkt anbefalt av en samlet miljøbevegelse. Det burde jo være et grunnleggende prinsipp å bedre de store rovviltartenes utsatte situasjon. Forliket legger opp til at rovviltneimndene kan fortsette sin klappjakt og forfølgelse av rovdryrene. Økt lokal forvaltning er en total oppsmuldring av ansvaret for truede arter som lever på tvers av fylkes- og landegrensene. Denne nasjonale ansvarsfraskrivelsen er en skam.

Knefall for sauene i næringslivet

Av Yngve Kvebæk

Etter at Foreningen Våre Rovdyr ble etablert i 1986, har vi hatt den glede å se de store rovdyrartene igjen få et lite fotfeste i vårt land etter beitenæringsens utryddelseskampanjer gjennom mer enn 150 år – til glede for oss og for folk flest. Målet vårt har vært at disse artene igjen skulle bli et utbredt fauna-element som del av intakte økosystemer, selv om det tar mange tiår å kunne oppnå noe slikt. Det har imidlertid ikke det politiske Norge på langt nær vært modent for. Det tok ikke lang tid før bremsene ble satt på, og gjennom en rekke politiske beslutningsprosesser tok regjering og storting opp kampen mot rovviltet i god gammel tradisjon. Det seneste skuddet for baugen sto Stortinget for i juni i år da man oppnådde et samlet forlik om den videre kursen. Forliket er gjengitt på disse sidene, og som man ser dreier det seg om en samstemt forfølgelseslinje mot de aktuelle truede artene i vår fauna. Når det gjelder bjørn, var regjeringens forslag i 2004 et bestandsmål på 20 ynglinger. Stortinget kuttet den gang målet ned til 15 ynglinger. Den 17. juni 2011 kuttet altså Stortinget dette videre ned til 13. For ikke å snakke om de øvrige begrensingene man nå har lagt opp til for bjørnebestanden.

En rødrev i Norge

Dessuten har nå alle partiene samlet seg om at grenseulvene skal inn i det norske bestandsmålet på tre årlige ynglinger av ulv. Tidligere hadde regjeringspartiene, inkludert miljøpartiet SV, kontraktfestet dette gjennom regjeringsplattformen. Det innebærer at grenserevir skal telle som en halv yngling – dvs. dersom man får svenskene med på notene innen 2013. Hvis ikke, så skal man drøfte bestandsmålet på nytt, og vi har ingen illusjoner om hva det i så fall vil medføre. Hensikten med å inkludere grenserevirene er selvsagt den forhåpning at flest mulig ynglinger skal forekomme på svensk side av grensenlinjen – og dermed så godt som utrydde arten funksjonelt i vårt land samtidig med at man som i dag fortsatt kan få mange til å tro på at man legger til rette for en levedyktig norsk bestand.

For øvrig er det foreliggende forliket en nær sammenhengende krigsklæring mot rovvilt og et sjeldent tilfelle av at et samlet parlament har falt ned på én side i en konflikt. Og det har ikke akkurat skortet på påvirkning og faglig informason fra FVRs side.

En rødrev i Norge

Samtlige partier har uttrykt stor glede over forliket. Det er imidlertid vanskelig å se for seg andre nasjoners politiske ledelse glede seg like samstemt og uhemmet over en beslutning som vrir utrydningsskruen enda noen omdreininger i kampen mot naturlig hjemmehørende arter.

Representantforslag 163 S (2010–2011) vedtatt av Stortinget 17. juni 2011

En rødrev i Norge

Storingsgruppene til Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti, Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet og Venstre har den 16. juni 2011 inngått følgende avtale om forvaltningen av gaupe, jerv, ulv og bjørn.

Stortinget ber regjeringen gjennomføre følgende tiltak i forvaltningen av gaupe, jerv, ulv og bjørn:

Norsk rovviltforvaltning skal skje innenfor rammen av bestemmelsene i naturmangfoldloven og Stortingets behandling av denne, Bernkonvensjonen og den todelte målsettingen etter rovviltforliket av 2004, og den videre oppfølging av dette.

All forvaltning av rovdyr skal bygge på vitenskapelig og erfaringsbasert kunnskap. Videre skal det legges vekt på regional forvaltning, respekt for eiendomsretten, og enkeltmenneskers og lokalsamfunns livskvalitet.

Norge har etter Bern-konvensjonen en forpliktelse til å sikre overlevelsen til alle de store rovviltartene i norsk natur. Flere av våre store rovdyr er en del av større skandinaviske stammer, forlikspartene ser det som naturlig å samarbeide med våre naboland om forvaltning av relevante rovdyr, noe som også er i tråd med Bernkonvensjonens formuleringer om internasjonalt samarbeid. Dyr på utmarksbeite har mange positive kvaliteter, og det er viktig å sikre levedyktig næringsvirksomhet i landbruket i områder med rovvilt. Forlikspartene viser til den todelte målsettingen etter rovviltforliket fra 2004, og at utfordringen ligger i å ivareta begge deler uten at konfliktene mellom dem blir større enn nødvendig.

Det er et mål at den regionale myndigheten i rovviltforvaltningen skal styrkes.

Rovdyrforvaltningen må baseres på en politikk der hensynet til å sikre overlevelse til alle de store rovviltartene i norsk natur må kombineres med en forvaltning som totalt sett bidrar til å dempe konfliktene og motvirke utrygghet innenfor den todelte målsettingen.

1. Bestandsovervåking og registrering

1.1 Konflikter rundt innrapportering og registrering av rovvilt samt skader forvoldt av rovvilt må reduseres. Dette krever at den lokale kompetansen i arbeidet med bestandsovervåking og registrering styrkes. Alle observasjoner som lar seg kontrollere og som er overvåkningsmessig interessante, følges opp raskt. I den grad det er hensiktsmessig skal rovviltforvaltningen benytte seg av ny kommunikasjons teknologi i kontakten med publikum i bestandsovervåkings- og registreringsarbeidet.

1.2 Fagrådet for Nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt skal ha ansvaret for å foreta den løpende vurderingen av best mulig overvåkingsmetodikk. Rovdata er sekretariat for Fagrådet.

1.3 Kursing av lokale rovviltkontakter skal prioriteres, og det skal vektlegges at representanter fra rein- og saueneringen er sterkt representert blant de lokale rovviltkontaktene.

1.4 Forvaltningskompetansen hos rovviltnemndene skal styrkes og kapasiteten i sekretariatet for rovviltnemndene bør økes.

1.5 Kommunene i rovviltområdene oppfordres til å ha kompetanse i rovdyrspørsmål. Staten skal bidra til opplæring for å sikre dette.

1.6 Videre skal beitenæring og lokalbefolkning for øvrig involveres mer aktivt i bestandsregistreringene av rovvilt, og det skal i større grad tilrettelegges for slike muligheter gjennom blant annet innsamling av DNA-materiale.

1.7 Rovdata og Statens naturoppsyn (SNO) skal styrkes. Rovdata skal ha det overordnde ansvar for drift av overvåkingsprogrammet for rovvilt og sammenstilling, kvalitetssikring og rapportering på nasjonalt nivå, samt rapportering av avstand mellom bestandsmål og faktisk måloppnåelse.

1.8 Kongeørn må inngå i overvåkingsprogrammet på lik linje med de øvrige rovviltartene, og kartlegging av kongeørmbestanden må ferdigstilles så raskt som mulig. Det er viktig å redusere usikkerheten knyttet til antall hekkende par av kongeørn og skadeomfanget forvoldt av kongeørn på husdyr og tamrein.

2. Konfliktdepndende og forebyggende tiltak

2.1.1 De regionale rovviltnemndene har ansvaret for rovviltforvaltningen innenfor sin region. Nemndene har myndighet til selv å fastsette forvaltningsplan, til å fordele midler til forebyggende og konfliktdepndende tiltak. Nemndene har myndighet til å fastsette kvoter for lisensfelling, kvotejakt og kvoter for betinget skadefelling for bestander der regionalt bestandsmål er nådd. Også i tilfeller der bestandsmål ikke er nådd, skal rovviltnemndenes syn tillegges betydelig vekt i Miljøverndepartementets beslutning i saken.

2.1.2 Stortingsflertallet i 2004 la til grunn at de regionale rovviltnemndene skulle fatte de årlige vedtak for kvotejakt, lisensfelling og skadefelling for å nå de nasjonale målsettinger som ble satt for de ulike arter. Måltall som også la til grunn en balansert forvaltning der hensynet til beiteinteressene ble hensyntatt innenfor rammen av de internasjonale forpliktelser Norge har. Prinsippet om at klage på de vedtak som de regionale rovviltnemnder fattet skulle avgjøres av et overordnet politisk organ, dvs. Miljøverndepartementet, var en viktig forutsetning for å realisere en mer konfliktdepndende forvaltning av artene.

2.1.3 Forlikspartnerne konstateter at vi nå har nådd bestandsmålene for ulv, jerv og gaupe, og at forvaltningen av disse artene i tråd med stortingsflertallets innstilling i 2004 ligger hos de regionale rovviltnemndene. Forlikspartnerne er enige om regional forvaltning, og at vedtak i første instans skal fattes av de regionale rovviltnemndene.

Forlikspartnerne er enige om at bestandsmålet på ynglende bjørn er 13. Der bestandsmålet ikke er nådd skal oppbyggingstakten ta hensyn til nødvendig tid til tilpasninger for beitebrukerne og lokalsamfunnene generelt. Rovviltnemndene skal ha myndighet når de regionale bestandsmålene er nådd. Men selv om ikke de nasjonale bestandsmål er nådd, overføres forvaltningen av bjørn til de regionale rovviltnemndene, når 10 ynglinger er nådd, med mindre det foreligger særskilte grunner for noe annet.

Det påhviler Miljøverndepartementet et særskilt ansvar å følge opp at vedtak gjort av rovviltnemndene er innenfor våre internasjonale forpliktelser. Miljøverndepartementet skal gi retningslinjer til de regionale rovviltnemndene der bestandsmålene ikke er nådd. Klagevedtak på beslutninger fattet av de regionale rovviltnemndene skal ligge i Miljøverndepartementet.

2.1.4 Det skal være en rask behandling av skadefellingssøknader i beitesesongen. For søknader

og klager knyttet til lisensfelling, kvotejakt og skadefellinger utenfor beitesesongen skal forvaltningen så langt det er mulig gjennomføre en så rask behandling at saken ikke mister aktualitet.

2.1.5 Forlikspartnerne ber regjeringen pålegge miljøforvaltningen å utarbeide konkrete tidsfrister for besvarelse på henvendelser og klager knyttet til skadefelling, og regjeringen bes komme tilbake til Stortinget med dette.

2.1.6 Forvaltning av gaupe og jerv

2.1.7 Bestandsmålene for jerv og gaupe er etter rovviltforliket i 2004 på henholdsvis 39 og 65 årlige ynglinger. Antallet ynglinger av jerv og gaupe har de siste årene ligget betydelig over bestandsmålet. Rovviltforvaltningen skal skje på en slik måte at antallet ynglinger holdes så nær bestandsmålet som mulig, og forvaltningen iverksetter de tiltak som er nødvendig i tråd med teksten nedenfor.

2.1.8 Rovviltnemndenes myndighet for gaupe og jerv baseres på gjennomsnittet av dokumenterte data om ynglinger de tre siste årene fra Nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt.

2.1.9 Forlikspartnerne er enige om at den regionale forvaltningen og de regionale bestandsmålene av rovvilt skal evalueres innen fem år.

2.2 Uttak av rovvilt

2.2.1 Det legges til grunn at kommunene etablerer godt skolerte, lokale fellingslag der det er aktuelt, og opplæringen av disse skal styrkes. Det skal etableres kurstilbud og prioriteres midler til jevnlig kursing av kommunale/interkommunale skadefellingslag med mål om å øke effektiviteten ved skadefelling av rovvilt ved akutte skadesituasjoner.

2.2.2 Det skal arbeides aktivt med kompetansehevende tiltak for lisensfelling, og etableres et bedre kurstilbud med sikte på å effektivisere lisensfellingen. Slike tiltak bør gjennomføres i nært samarbeid med frivillige organisasjoner.

2.2.3 Det offentliges økonomiske ansvar for skadefelling skal forsterkes og klargjøres. Deltakere i kommunale fellingslag skal som i dag få økonomisk kompensasjon fra første dag.

2.2.4 I de tilfeller der lisensfelling ikke gir tilfredsstillende uttelling, skal miljøforvaltningen så langt det er mulig sørge for at resterende kvote tas ut i de områdene lisensfellingskvote er gitt. Uttak i det som av rovviltnemndene er definert som prioriterte beiteområder i de enkelte regionene blir prioritert.

2.2.5 Direktoratet for naturforvaltning har myndighet til å fatte vedtak om hvordan og hvor ekstraordinære uttak skal igangsettes for så langt som mulig å få tatt ut resterende lisensfellingskvote. Dette skal skje etter drøfting med rovviltnemndene. Rovviltnemndene skal også selv kunne ta initiativ til en slik drøfting.

2.2.6 Det skal iverksettes tiltak herunder felling, overfor dyr med unormal/sosialisert atferd, for å forhindre skade eller for å ivareta helse og sikkerhetshensyn.

2.2.7 Det legges til grunn at rovdyrforvaltningen utøves på en slik måte at det ikke er behov for beitenekt etter dyrevelferdsloven i prioriterte beiteområder. Ved vedtak om beiterestriksjoner grunnet rovvilt skal dyreeier ha rett til full økonomisk kompensasjon etter nærmere regler. Kompensasjonen skal gis fra dag én.

2.2.8 Det skal iverksettes nødvendige tiltak både innenfor rovdyrforvaltningen og reindriften med sikte på å sikre situasjonen for sørsamisk tamreindrift.

Gaupe

2.2.9 Kvotejakt er et effektivt virkemiddel for regulering av gaupebestanden, og dette bør være hovedvirkemiddelet også i tiden fremover.

Jerv

2.2.10 Når det gjelder jerv, konstateres det at lisensfelling per i dag ikke fungerer tilfredsstillende. Det skal fortsatt være målsetting om at lisensfelling skal bli hovedvirkemiddelet i bestandsreguleringen av jerv, slik at ekstraordinære uttak av ynglelokaliteter over tid kan reduseres til et minimum.

2.2.11 Uttak av jerv gjennomført av miljøforvaltningen skal så langt det er mulig gjennomføres under lisensfellingsperioden, men likevel slik at uttak gjennomføres på en kostnadseffektiv måte.

Bjørn

2.2.12 Når det gjelder bjørn, konstateres det at lisensfelling i flere av forvaltningsregionene ikke fungerer tilfredsstillende per i dag. Det skal fortsatt være målsetting om at lisensfelling skal være hovedvirkemiddelet i bestandsreguleringen av bjørn.

2.2.13 Det skal arbeides aktivt med kompetansehevende tiltak for lisensfelling av bjørn, og etableres et godt kurstilbud med sikte på å effektivisere lisensfellingen. Kursing av jegere som deltar på lisensfelling av bjørn vurderes også som svært viktig for å redusere faren for at det oppstår farlige situasjoner mellom bjørn og jeger.

2.2.14 Det legges til grunn at virkeliggjøring av bestandsnivå for bjørn ikke vil kreve areal ut over omfanget av dagens yngleområder. En økt tethet av bjørn vil forsterke behovet for omstilling i landbruket i disse områdene. Det skal iverksettes nødvendige tiltak for å gjennomføre dette. Nivået på bevilgningene bestemmes i det enkelte års budsjett.

2.2.15 Lisensfellingsperioden for bjørn utvides på en slik måte at fellingsperiodens start endres til 21. august og på den måten samordnes med jaktstart for bjørn i Sverige. Dette vil gi en periode før elgjakta hvor bjørn kan jaktes mer spesielt. Det vil også gjøre at lisensfelling av bjørn kan kombineres med reinsjakt i de områder hvor dette er aktuelt.

2.2.16 Norge ligger i dag i randsonen for den skandinaviske bjørnestammen, følgelig har vi en skjev kjønnsfordeling i den norske bjørnestammen med vesentlig flere hannbjørner enn binner. Vandrende hannbjørn er ansvarlig for en stor andel av bjørmens skade på beitedyr. Det er viktig å øke forutsigbarheten for beitenæringen.

2.2.17 For å øke forutsigbarheten i beitenæringen skal det, utenfor prioriterte yngleområder for bjørn, gis økt adgang til lisensfelling av hannbjørner slik at forekomsten av hannbjørner i prioriterte beiteområder reduseres.

2.2.18 Ekstraordinære uttak etter endt lisensfellingsperiode for bjørn skal kunne tillates i enkelttilfeller hvor det er sannsynliggjort et konkret skadepotensial på husdyr eller tamrein.

2.2.19 Det er et felles mål at tapstallene for beitenæringen må ned. Soneinndelingen må forvaltes tydelig. I prioriterte beiteområder skal uttak av dyr som gjør skade på beitedyr gjøres raskt, og i slike områder skal miljøforvaltningen i større grad enn i dag bidra til å effektivisere slikt uttak, uavhengig av om bestandsmålet er nådd. I prioriterte rovviltområder skal saueproduksjon og andre produksjoner basert på utmarksbeite tilpasses gjennom forebyggende tiltak og omstilling, med utgangspunkt i forekomsten av rovvilt i beiteområdet. Det skal ikke være rovdyr som representerer et

skadepotensial i prioriterte beiteområder for husdyr og kalvingsområde for tamrein.

2.2.20 Snøscooter kan brukes ved skadefelling. Skadefelling bør ikke unødig hindres av geografisk jaktområde og av at tidsrammen ikke gjøres for snever.

2.2.21 Ved beslutning om uttak av et dyr skal det vurderes om det er mulig med flytting dersom individet er særlig verdifullt.

2.3 Erstatningsordninger

2.3.1 Det vises til de nedsatte utvalg som gjennomgår erstatningsordningene for tap av husdyr og tamrein. Etter at utvalgene har lagt fram sine innstillinger, vil regjeringen følge disse opp overfor Stortinget på egnet måte. Regjeringspartiene vil drøfte endringer og søke enighet med forlikspartene om en ny og mer konfliktdepndende erstatningsordning, før forslag legges fram for Stortinget.

2.4 Nødverge

2.4.1 Nødvergebestemmelsene endres, slik at rovdyr kan avlives for å beskytte hund ved direkte angrep av rovdyr. Forlikspartnerne skal tas med på råd før lovforslaget fremmes for Stortinget.

2.5 Informasjon

2.5.1 Det er viktig at informasjonen om rovdyras atferd og hvordan man skal forholde seg til dem blir tilrettelagt og presentert på en god måte til målgruppene (barn, voksne, interessegrupper etc.).

2.5.2 Erfaringer fra inn- og utland om tiltak for å gjøre rovdyr mindre nærgående og forebygge frykt gjennomgås.

2.5.3 Rovviltforvaltningen skal ta folks frykt for rovdyr på alvor. Det er nødvendig med mer kunnskap om møtet mellom folk og de store rovdyrene, og kunnskap om frykt- og konfliktdepndende tiltak.

3. Bjørn

3.1 Bestandsmålet for bjørn settes til 13 årlige ynglinger. Det skal tilstrebes et jevnere forhold mellom binner og hannbjørn enn i dag, jf. pkt 2.2.17 og 2.2.18, og det settes et tak på antall hannbjørn slik at dette ikke skal overstige 1,5 ganger antallet binner. Dog ikke slik at uttak av hannbjørn tas innenfor binneområdene. Antall binner settes til 6,5 pr. yngling.

4. Ulv

4.1 Det skal samarbeides med Sverige om bestandsregistrering og fordeling av grenseulv. Ulverevirer i grenseområdet skal regnes inn i det norske måltallet. Utgangspunktet for forhandlingene med svenske myndigheter er at grenseulv skal regnes med en faktor på 0,5. Måloppnåelsen (antallet ynglinger) skal ses over flere år i sammenheng. På denne bakgrunn skal det foretas en ny vurdering av bestandsmålet for ulv.

4.2 Vi ønsker en avtale med Sverige, og inntil det er oppnådd, ligger dagens bestandsmål fast. Forhandlingene med Sverige skal starte umiddelbart etter at Sverige er ferdig med sin utredning. Forlikspartnerne er enige om at det skal tas stilling til endelig bestandsmål for ulv når en avtale med Sverige er på plass, senest innen 2013. Stortinget skal holdes orientert om forhandlingene. Det søkes å få dette på plass senest innen 2013.

4.3 Dersom avtale med Sverige ikke oppnås, skal partene drøfte bestandsmål for ulv på nytt.

4.4 Det settes ned et utvalg som skal evaluere ulvesonen.

Varg – utredningens slutsatser

1. Åtgärda inaveln
 - Från dagens ca 30 % till under 10 %
 - Ökat genetiskt utbyte med östliga vargbestånd
2. När inavelsgraden har sänkts, öka beståndets storlek
 - Behövs för att behålla låg inavelsgrad och för att inte alltför mycket genetisk variation ska förloras
 - Provisoriskt referensvärde populationsstorlek (för Sverige): 450 vargar
 - Ny bedömning inför rapporteringen 2019

Redusert innavl i ulvebestanden er mål nr. 1!

Vargsymposiet 2011

Lars-Erik Liljelund la fram hovedpunkter fra Rovdjursutredningen.

Både Sveriges miljövernminister og «rovdjursutredare» var til stede på årets Vargsymposium i Vålådalen. Deltagerne på et godt besøkt symposium fikk høre nyheter fra Sverige og andre land.

Miljövernminister Andreas Carlgren håpet at Riksdagen kunne fatte nye vedtak om bestandsmålsettinger og forvaltning av store rovdyr innen utgangen av 2012.

– Bestandene av store rovdyr i Sverige har økt, og det skyldes en god svensk rovdyrpolitikk, sa han. Han argumenterte sterkt for redusert innavl i ulvebestanden som grunnlag for en bedre ulveforvaltning for alle parter.

– Jo lavere innavlsgrad, jo lettere er det å bli enig om bestandsnivået, sa han. Han orienterte også om at svenske dyreparker i år gjennomfører forsøk med innplantning av valper mellom valpekull i ulike dyreparker. Erfaringene med dette vil avgjøre hvorvidt det vil bli forsøkt i naturen.

Mer ulv, men først ulver fra øst

Sverige er i gang med en ny rovdyrutredning som skal bli et grunnlag for vedtak i Riksdagen. På symposiet la Lars-Erik Liljelund, den ansvarlige for utredningen, fram konklusjonene til 1. delutredning. Nivåene for levedyktige bestander av de fire store rovdyra skal være innenfor rammen av EUs arts- og habitatdirektiv. Utredningens mål er å fastsette disse nivåene for Sverige.

– I dag er det ikke levedyktige bestandsnivåer for ulv og jerv i Sverige. Jervebestanden er økende – den og er nå på ca. 650 individer og bør økes til 850 individer. Ulvebestanden bør ligge på 450 ulver, sa Liljelund. For å sikre god spredning av nye

gener i ulvebestanden raskt, mente han at bestanden ikke skal økes inntil videre.

– Den første delutredningen legger mye vekt på tiltak for å redusere innavl hos ulv. Det kan være behov for å øke muligheten for ulv til å vandre gjennom Nord-Sverige og ned til reproduserende bestand. Kanskje kan man fastsette en vandringskorridor i Nord-Sverige for ulv? Et samarbeid med Russland må gjøres hensiktsmessig, f.eks. når det gjelder bruken av skuddpremie i Russland, sa Liljelund.

Økt genetisk mangfold skal først og fremst sikres gjennom ulver født i øst. Dette mente Liljelund kunne løses i løpet av få år slik at en ny vurdering kan gjøres i 2019.

Finsk bestand truet

Ilpo Kojola ved det finske Vilt- og fiskeriforskningsinstituttet la fram status for Finlands ulvebestand og disse dyrenes byttedyr. Det har blitt mindre innvandring av ulv fra Russland. Bestanden av finsk ulv har blitt redusert av illegal jakt som den mest sannsynlige årsak. Dette fører igjen til redusert genetisk mangfold i ulvebestanden. De østlige delene av Finland er bra leveområder for både vill skogsrein og ulv. Reproduksjonen hos skogsrein har falt til nesten null etter tilbakekomst av ulv. Både bestanden av ulv og skogsrein må tas hensyn til.

Flytting av ulv – mange hensyn å ta

Naturvårdsverket orienterte om sine nye oppdrag. Det er for eksempel deres oppgave å forberede flytting av ulv. Det betyr rutiner for vurdering av smitterisiko, utslippsplasser og arealer for ulv, hvordan skape aksept for utsetting av ulv, samt juridiske spørsmål innenlands og over landegrenser.

En vill ulv i Finland må spores i ca. seks måneder for å av- eller bekrefte rabiesmitte. Flere ulver har blitt flyttet fra reinskjøtselsområder i Sverige, blant annet den første innvandrende ulvetispa siden 1982.

Alle de nye viltforvaltningsdelegasjonene har fått i oppdrag å peke ut to utslippsarealer i hvert län. Ulver med østlig opphav kan først og fremst flyttes innen Sverige, fra Norge eller reinskjøtselsområder i Finland. Opptil 20 «nye» ulver skal utsettes eller hjelpes inn i den svenske ulvebestanden innen 2015. EU kritiserte ulvejakten i vinter, og dette har satt farten opp hos svenskene i dette spørsmålet!

Praktiske løsninger kan være problematiske å finne. For eksempel er det vanskelig å få finske myndigheter med på å la ulver gå i finske reinskjøtselsområder i seks måneder for å få av- eller bekreftet rabiesmitte.

Reproduserende ulv

Olof Liberg i SKANDULV holdt foredrag om reproduksjonssuksess hos flyttede ulver.

– Av de innvandrende ulvene i Skandinavia har ca. 40 % av dem inngått i reproduksjonen i ulvebestanden, mens i Idaho i USA har 69 % av de flyttede ulvene gjort det samme. Vi kan regne med at 40–50 % av innvandrende/innflyttede voksne ulver i Skandinavia vil føde valper her. Av utsatte valper kan vi regne med at ca. 25 % vil føde valper i Skandinavia om man følger statistikk fra utlandet, uttalte han. Videre fortalte han at valpene må være 1–3 uker gamle når de flyttes. Fødslene i dyreparker må derfor justeres så det skjer parallelt med ville ulver. Skal valper fra vill bestand og/eller dyreparker settes inn i skandinaviske ulvehi, er det aktuelt å tilføye 1–3 valper pr. hi.

Sveriges miljövernminister Andreas Carlgren fikk mange spørsmål.

Audun Garberg fra Miljøverndepartementet oppsummerte status og pågående prosesser på norsk side.

Carina Lundmark fra Luleå Tekniska Universitet stilte spørsmålet: Delegering – en mer troverdig rovdyrpolitikk?

Og – ingen av de som har blitt født i naturen skal avlives. For å lokalisere yngleplass må hvert hi tilhøre en radiomerket ulvetispe. Han understreket videre at utsetting av skandinaviske dyreparkvalper har begrenset genetisk verdi fordi de bare stammer fra ni ulike individer.

Evaluering av nemnder

Som en del av regionaliseringen har hvert län i Sverige fått opprettet et viltforvaltningsdelegasjonsråd. Carina Lundmark fra Luleå Tekniska Universitet la fram en pågående studie der tre slike råd evalueres for se på samspillet mellom de ulike aktørene. Er virkelighetsforståelsen lik eller delt? Hvordan er samspillet? Hvilke forventninger har aktørene? Fokuset er spesielt på spørsmål som har med bjørn og ulv å gjøre. Foreløpig har de funnet en klar tendens til at synet på rovdyr er avgjørende for hvilke koalisjoner som dannes. De som ønsker flere store rovdyr eller er positive til dem, inngår ikke i hovedkoalisjonen. De utgjør mindretallet og danner et mindre nettverk eller er alene.

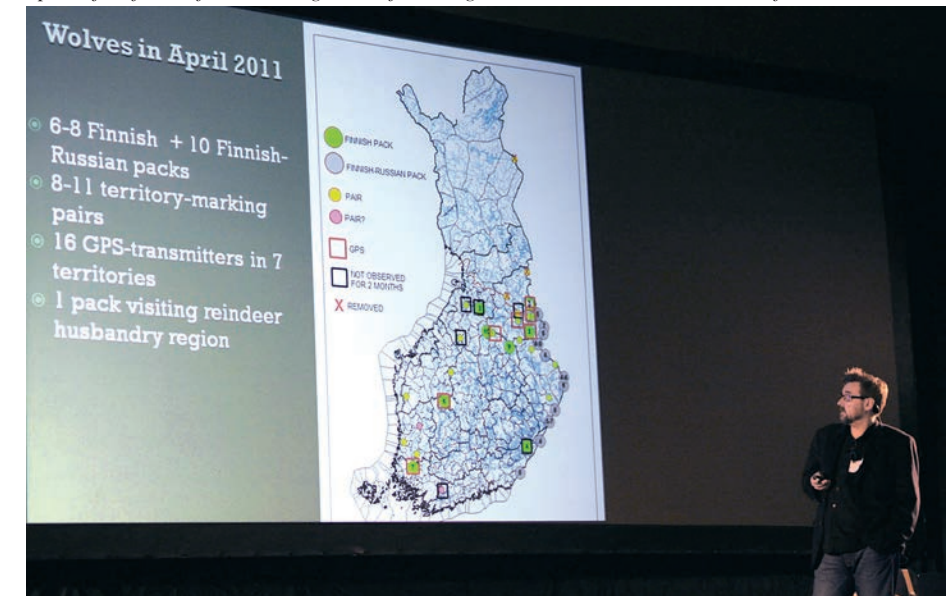
Predasjon på elg

Tar ulv svake dyr? Dette var temaet i Håkan Sands foredrag. Andel margfett ble brukt som parameter på elgenes kondisjon. De «svake» dyra i studien hadde 20 % margfett eller mindre. Konklusjonen av studiene er at ulven viser en klar seleksjon på svake kalver. Den tar høyere andel svake kalver enn jegerne. Beiteforholdene bestemmes av elgbestandens tetthet. Jo tettere elgbestand, jo flere dyr i svakere kondisjon. Dette vil igjen gi en predasjon på elg der ulven tar mer av det som ellers vil bukke under i en vinter. Uansett vil ulvens predasjon i stor grad komme i tillegg til den øvrige dødeligheten.

Olof Liberg (t.v.) i diskusjon med Terje Bø fra Direktoratet for naturforvaltning og Håkan Sand (t.h.).

Ilpo Kojola fra det finske Vilt- og Fiskeriforskningsinstituttet orienterte om redusert finsk ulvebestand.

Hubrounge ringmerket i elvejuv i Tinn kommune, Telemark, 20. juni 2010. Foto: Inge Stensrud.

Rovfuglundersøkelser i Buskerud, Telemark og Vestfold i 2010

Virksomhet og resultater i regi av rovfuglgruppa

Av
Odd Frydenlund Steen, Jon Trygve Johnsen, Arild Knutsen, Tor Melseth, Helge Midtgard, Arve Olsen, Bjørn Roar Skullestad, Inge Stensrud og Terje V. Sørensen

Rovfuglgruppa i Buskerud, Telemark og Vestfold har som målsetting å bidra til at bestandsstatus for først og fremst rødlistede rovfugl- og uglearter er kjent og mest mulig oppdatert i disse fylkene. Gruppa arbeider også i Akershus, Aust-Agder, Oppland, Hedmark og Østfold, blant annet med vandrefalk (Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge). Rovfuglgruppa har pågående prosjekter på artene kongeørn, hønehauk, vepsevåk, fjellvåk, jaktfalk, vandrefalk, tårnfalk, lerkfalk, hubro og kattugle. I denne artikkelen, som er et utdrag av gruppas årsrapport for 2010 til fylkes-

menn som støttet arbeidet, beskrives virksomhet og resultater for noen av de ovennevnte artene. Omtalen av vandrefalk er imidlertid tatt ut da dette vil bli publisert separat. Siden dette i hovedsak er utdrag fra vår årsrapport, er innholdet resultatorientert. Det er derfor ikke lagt opp til noen diskusjon av resultatene i forhold til andre undersøkelser.

Innledning

Rovfuglgruppa i Buskerud, Telemark og Vestfold har gjennom mange år drevet med kartlegging av bestander på utvalgte rovfugl-

lang kontinuitet siden det startet allerede i 1988 da *Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge* ble etablert. Utgangspunktet for dette prosjektet var *Prosjekt Rovfugl Vestfold*, som ble initiert i 1984. Vandrefalken er nå ute av den siste nasjonale rødlista, det samme gjelder kongeørn og fjellvåk (sistnevnte var inne fra 2006 til 2010). Hønehauk ble som vepsevåk flyttet til mindre kritiske rødlistekategorier enn på tidligere rødliste. Dette er delvis en synliggjøring av at det foreligger bedre kunnskap om bestandsstatus og at enkelte arter har hatt en positiv bestandsutvikling over tid, men det er også viktig å være klar over at det skyldes endringer av kriteriene for rødlistevurdering siden forrige rødliste i 2006.

Naturlig nok er det stor oppmerksomhet fra mange hold mot den nasjonale rødlista. Det forventes at forvaltningsmyndighetene skal følge opp med tiltak for arter som er i en kritisk situasjon, noe som også blir gjort for utvalgte arter. Hubro er et eksempel på en fugleart som prioriteres fra myndighetenes side. Den har fått egen handlingsplan med oppfølgende tiltak. Dette er prisverdig, men samtidig vil mange fremheve at den burde kommet for flere tiår siden.

Man kan selvsagt gjøre seg opp sin mening om de rødlistevurderingene som er gjort av Artsdatabanken på den siste rødlista. Vi har registrert at det kom overraskende på en del ornitologer at vandrefalk og kongeørn ble tatt ut av rødlista, samt at hønehauk ble nedgradert. Vi vil ikke ta noe diskusjon om dette her, men vi er spesielt opptatt av at arter som går ut av rødlista ikke må prioriteres bort i forvaltningssammenheng. I den sammenheng vil vi vise til naturmangfoldlovens § 5 *forvaltningsmål for arter*, som målbærer at artene og deres genetiske mangfold skal ivaretas på lang sikt. I den forbindelse må det foreligge kunnskap, jf. § 8 (*kunnskapsgrunnlaget*) i den samme loven (og § 9 (*føre-var-prinsippet*)).

De fleste rovfuglinteresserte ornitologer kjenner historien om vandrefalkens katastrofale bestandskollaps på grunn av utstrakt bruk av miljøfarlige sprøytemidler i landbruket fra tidlig på 1950-tallet. Dette kan skje igjen. Derfor er det svært viktig å ha fortsatt fokus på kartlegging og overvåking av bestandene av både denne arten og andre topp-predatorer. Bare på den måten kan mistenkelige endringer i populasjonene oppdages og være utgangspunkt for videre forskning for å klarlegge årsaker. Kongeørna inngår heldigvis i det nasjonale overvåkingsprogrammet for rovdyr, samt i det terrestriske naturovervåkingsprogrammet (ansvarlig myndighet er Direktoratet for naturforvaltning), og vil derfor fortsatt ha et visst fokus fra sentralt forvaltningshold. Dette skyldes primært at det gis erstatning fra statens side for tamrein og småfe (dokumentert og sannsynliggjort) drept av kongeørn.

Mest oppmerksomhet fra vår side har vært viet vandrefalk, et arbeid som har

Tabell 1. Artsdatabankens rødlistekategorier i 2006 (Kålås mfl. 2006) og 2010 (Kålås mfl. 2010) for arter Rovfuglgruppa i Buskerud, Telemark og Vestfold arbeider med.

Art	Rødlista 2006	Rødlista 2010
Kongeørn	Nær truet	Tatt ut av rødlista
Jaktfalk	Nær truet	Nær truet
Vandrefalk	Nær truet	Tatt ut av rødlista
Lerkefalk	Sårbar	Sårbar
Hønehauk	Sårbar	Nær truet
Fjellvåk	Nær truet	Tatt ut av rødlista
Vepsevåk	Sterkt truet	Sårbar
Hubro	Sterkt truet	Sterkt truet

Tabell 2. Arter som kartlegges og overvåkes og hvilke fylker som inngår.

	Kongeørn	Fjellvåk	Vepsevåk	Hønehauk	Tårnfalk	Lerkefalk	Vandrefalk	Jaktfalk	Hubro	Kattugle
Fylke										
Akershus							X		X	
Aust-Agder							X		X	
Buskerud	X	X	X	X	X	X	X	(X)	X	
Oppland							X			
Hedmark							X			
Telemark	X	X		X	X		X	X	X	X
Vestfold		X	X	X		X	X		X	X
Østfold							X			

Målsetting, undersøkelsesområde og metode

Rovfuglgruppa for Buskerud, Telemark og Vestfold har som målsetting å bidra til at kunnskapen om bestander er kjent og mest mulig oppdatert innenfor de tre fylkene. Gjennom årlig oppfølging registrerer vi således bestandsutvikling over tid. Det er også høy fokus på registrering av reproduksjonssuksess, mens ringmerking er prioritert gradvis ned etter tidligere høy prioritet på flere arter tidligere år, spesielt vandrefalk (fargemerking i samarbeid med *Prosjekt Pilgrimsfalk* i Sverige).

Feltarbeidet er lagt opp på noe forskjellig vis for de ulike artene vi arbeider med. Berghekkende arter som kongeørn (hekker også i trær), jaktfalk, vandrefalk og fjellvåk kartlegges ved at kjente og potensielle hekkelokaliteter oppsøkes fra februar/mars og utover i hekkesesongen. For de tre førstnevnte artene forsøkes gjennomført minst tre besøk i løpet av sesongen. Registreringene foretas med kikkert og teleskop på god avstand.

Trehekkende arter som hønehauk, vepsevåk og lerkfalk kartlegges ved at passende skogshabitater (fortrinnsvis skog i hogstklasse IV eller eldre) oppsøkes fra mai og utover i sesongen. For de to førstnevnte artene søkes det etter store kvistreir, mens det er kråkereir det søkes etter når lerkfalk skal finnes. For lerkfalk er habitater i eller nær kulturlandskapet viktige hekkeområder, likeså vassdragsnære

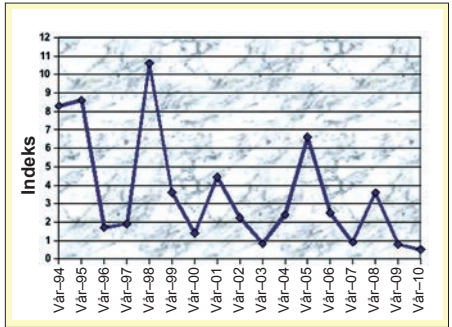
områder. Følgelig oppsøker vi den type områder for å finne etablerte par. Siden vi også kjenner til at lerkefalk kan hekke i berg har vi også litt fokus på dette ved søk etter denne. For alle arter oppsøkes først kjente lokaliteter der vi har registrert hekking tidligere. Dersom kjent reirplass ikke er i bruk starter leitingen etter eventuell ny reirplass. Hvis ny reirplass ikke blir funnet, kan det bety at arten ikke hekker. Det kan også bety at den har flyttet utenfor det området vi har leitet igjennom, eller at vi har oversett hekkingen.

Hubro kartlegges fortrinnsvis gjennom besøk til kjente og potensielle (berg-) lokaliteter hvor det foretas lytting i tiden omkring solnedgang fra slutten av februar til begynnelsen av mai. Aktive lokaliteter følges opp så langt ressursene strekker til i juni og juli for å dokumentere eventuell hekking. I det store og hele kan vi si at vår metodikk når det gjelder kartlegging av alle arter i hovedsak sammenfaller med den som er beskrevet av Hardey mfl. (2009). I 2010 har 9 personer i rovfugl-gruppa og 23 andre personer deltatt mer eller mindre aktivt i feltarbeidet.

Resultater

Smågnagerssituasjonen

I fjellområdene i Buskerud og Telemark var det generelt lave forekomster av smågnagere gjennom vinteren 2008/2009 og fram mot forsommeren. I juli 2009 fikk vi imidlertid bekreftet bedre forekomster enn foregående år lokalt i Tinn kommune i Telemark, i randsonen til Hardangervidda. Fjellmarkmus *Microtus oeconomus* økte betydelig fra juli til september. Også lemen *Lemmus lemmus* ble registrert i det samme området. Som vi antok høsten 2009 utviklet dette seg videre over et større område, og våren og sommeren 2010 kom det rapporter om lemen fra flere fjellområder. Men noen sammenhengende, større geografisk forekomst inntraff etter vår vurdering ikke. Rapporter vi mottok fra flere hold tydet heller på lokalt gode forekomster, blant annet i deler av Vinje og Tokke kommuner i Telemark sommeren og høsten 2010. I Tinn registrerte vi noe lemen på fjellovergangen til Nore og

Figur 1. Smågnagerindeks beregnet ut fra vårfangster i Lågendalen i perioden 1994-2010.

Kongeørnpar hviler i reirområdet sitt før egglegging våren 2010 i Nore og Uvdal kommune i Buskerud. Foto: Odd Frydenlund Steen.

Uvdal kommune i Buskerud så seint som i september – oktober. Andre nærliggende områder så imidlertid ikke ut til å ha lemen på dette tidspunktet.

For å få bekreftet smågnagersituasjonen i fjellnære områder (bjørkeskog) ble det fanget smågnagere i Sandsetdalen i Tinn (begrenset omfang) medio juni (940 moh.). Resultatet bekreftet at det var både klatremus *Myodes glareolus* og markmus *Microtus agrestis* av et visst omfang i dette området. Etter snøsmeltingen var det svært tydelig på vegetasjonen i disse områdene at det måtte ha vært tette bestander i løpet av vinteren. Vi er imidlertid av den oppfatning at bestandene i hovedsak brøt sammen i snøsmeltingen i mai, etter som det ikke ble registrert etableringer av verken fjellvåk eller jordugle i disse områdene. En del fjellvåk ble registrert i april og fram mot medio mai, men etter dette ser det ut til at de ble stort sett borte fra disse områdene. Vi tolker dette som et tegn på næringssvikt.

I lavlandet viste vårfangstene i Lågendalen ultimo april at det ikke sto spesielt godt til når det gjaldt smågnagere. Resultatet av to døgnfangst viste den laveste indeksen noensinne siden fangstene startet i 1994. Det er imidlertid grunn til å tro at forekomstene på et tidligere tidspunkt må ha vært bedre, siden tilslaget

Tabell 3. Kommuner med overvåkings- lokaliteter for kongeørn og hekke- resultater i 2010.	Kommune	Antall lokaliteter	Okkuperte lokaliteter	Reiraktive lokaliteter	Hekke- forsøk	Vellykkede hekkinger	Unger
	Flesberg	2	2	2	1	1	1
	Hol	4	3	3	2	2	2
	Kongsberg	4	4	4	3	1	1
	Nore og Uvdal	11	7	5	1	0	0
	Rollag	1	1	0	0	0	0
	Sigdal	2	2	1	0	0	0
	SUM	24	19	15	7	4	4

av kattugle var ganske godt i Larviksområdet. Lokalt var det en del småskogmus *Apodemus sylvaticus* som søkte i hus i dette området høsten 2009, og det kan være at økningen i bestanden vedvarte til ettervinteren. Trolig har kollapsen skjedd seinest i april under snøsmeltingen. Fra tidligere år har vi erfart at bestanden av småskogmus kan øke raskt enkelte høster utenom de forventede toppårene med 3–4 års mellomrom som inkluderer flere arter. Nesten uten unntak vil slike «blaff» hos denne arten være raskt over, men i slike perioder vil selvsagt flere rovfugl- og uglearter begünstiges av et rikt matfat. Det kan igjen bety god kondisjon gjennom vinteren og en god start på hekkesesongen. Når gnagerkollapsen er et faktum får det imidlertid store konsekvenser for ungeproduksjonen.

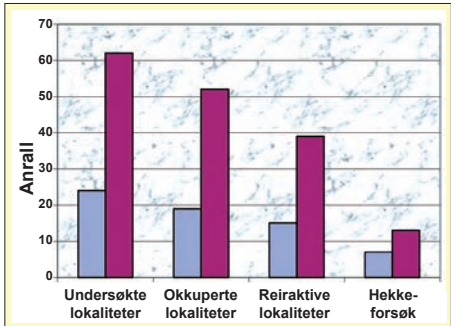
Kongeørn i Buskerud

Vi har etablert et overvåkingsområde på kongeørn i Buskerud, som vi mener vil gjenspeile årlig variasjon i hekkeaktivitet og reproduksjon i fylket. Vi har ikke ressurser til å følge med på alle kjente lokaliteter i fylket årlig, selv om dette kunne være ønskelig. Rovfuglgruppa under Naturvernforbundet i Buskerud (NiB) har de siste årene overvåket alle lokaliteter de kjenner i fylket. Deres arbeid gir derfor et godt bilde av utviklingen i bestanden på tilnærmet fylkesnivå.

Tre uker gammel kongeørnunge i nybygd reir i furu ved en av de faste overvåkingslokalitetene i Telemark. Foto: Inge Stensrud.

Vårt overvåkingsområde omfatter 24 lokaliteter fordelt på 6 kommuner fra sør til nord i fylket. Forut for sesongen ble det sendt en søknad om støtte til dette arbeidet til Direktoratet for naturforvaltning, men søknaden ble ikke prioritert og avslått. På tross av dette har vi fulgt opp på ideell basis som tidligere. Vinteren 2009/2010 var kaldere enn normalt og preget av en svært stabil og langvarig polarfront. Denne polarfronten holdt seg til april. Vi registrerte at ørnene generelt var seinere aktive på lokalitetene denne våren. Lave byttedyrtettheter (ryper, hare) har utvilsomt stor betydning for dette, og vi ser ikke bort fra at de strenge klimaforholdene (sekundæreffekt) også kan ha medvirket til en dårlig reproduksjonssesong for kongeørn i

Buskerud dette året, herunder en særlig kald periode i februar og mars, jf. Watson (2010).

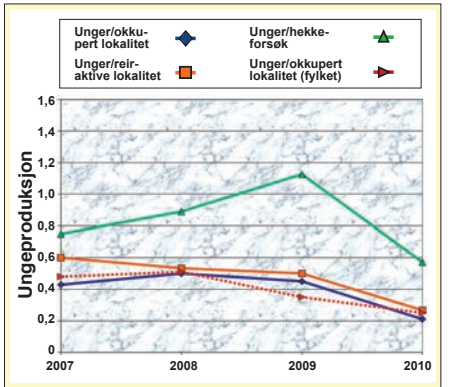
I 2010 registrerte vi aktivitet på 19 av lokalitetene (79,2 %), med reirbygging på 15 av disse (62,5 %). Det ble imidlertid registrert hekkforsøk på kun 7 lokaliteter, hvorav 3 par mislyktes (to lokaliteter i Kongsberg kommune og en lokalitet i Nore og Uvdal kommune). De 4 andre parene lyktes med å få fram unger, til sammen 4 flygedyktige unger. To lokaliteter befinner seg i Hol kommune i subalpine/alpine leveområder, mens de to andre lokalitetene ligger i kommunene Kongsberg og

Figur 2. Sammenligning av de demografiske tallene fra overvåkingsområdet på kongeørn i Buskerud med resultatene fra fylkesprosjektet i regi av Naturvernforbundet i Buskerud i 2010 (Jelstad mfl. 2010). Røde søyler = fylket; blå søyler er vårt overvåkingsområde.

Figur 3. Ungeproduksjonen i overvåkingsområdet for kongeørn i Buskerud i årene 2007–2010. Rød stiptet linje viser ungeproduksjonen/okkupert lokalitet på fylkesnivå i samme tidsrom (Jelstad mfl. 2010).

Flesberg i barskogsdominerte leveområder. Med andre ord lyktes to par nord i undersøkelsesområdet og to par i sørlige deler av dette.

Med dette resultatet ble det vellykket hekking på 16,7 % av alle lokaliteter som inngår i overvåkingen og 21,1 % av de okkuperte (aktive) lokalitetene. I 2009 var de tilsvarende tallene henholdsvis 29,2 % og 35 %. Det var med andre ord en merkbart nedgang i ungeproduksjonen hos kongeørn i 2010 i forhold til året før. Ungeproduksjonen tilsvarer 0,21 unger/aktiv lokalitet (N=19), 0,27 unger/reiraktiv lokalitet (N=15), 0,57 unger/hekkefor-

Fjellvåkreir i Kongsberg kommune. Foto: Odd Frydenlund Steen.

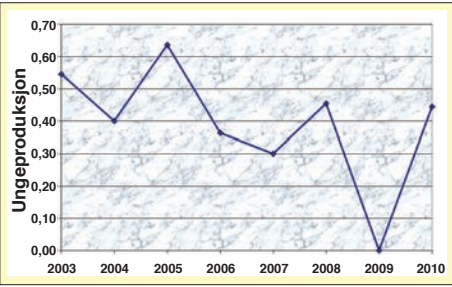
søk (N=7) og 1,0 unger/vellykket hekking (N=4). Undersøkelsene til rovfuglgruppa under NiB viser i 2010 til en ungeproduksjon i Buskerud på 0,25 unger/aktiv lokalitet (N=52), 0,33 unger/reiraktive lokalitet (N=39), 1,0 unge/hekkeforsøk (N=13) og 1,08 unger/vellykket hekking (N=12) (Jelstad mfl. 2010).

Ved å sammenligne de demografiske tallene fra de to undersøkelsene (antall undersøkte lokaliteter, aktive/okkuperte lokaliteter, reiraktive lokaliteter og antall hekkeforsøk) er det mulig å se i hvilken grad resultatene i vårt overvåkingsområde sammenfaller med fylket. Det som framkommer av en slik sammenligning er interessant, fordi det viser at dataene gir en tilnærmet positiv signifikant korrelasjon, jf. figur 2. Tilsvarende sammenfall kan leses ut av produksjonstallene (den mest interessante parameteren er antall unger/okkupert lokalitet etter som den gjenspeiler andelen av alle lokaliteter som er besatt per år) for årene 2007–2010 for vårt overvåkingsområde og fylket, jf. figur 3. Det er kun moderate forskjeller som framkommer i ett av årene (2009), ellers er tallene svært like. Dette viser at vårt overvåkingsområde gjenspeiler den årlige fylkesvise situasjonen for arten meget godt.

Vi foretok også kontroller på en del lokaliteter utenfor overvåkingsområdet. Men som i overvåkingsområdet var det liten aktivitet på kjente hekkeplasser. Av de som er verdt å nevne er en lavlandslokalitet i Lier kommune. Lokaliteten ble oppdaget i hekkesesongen året før, etter flere forutgående år med observasjoner av kongeørn i området. Her ble det ringmerket én unge for første gang. Dette er den andre, faste lokaliteten for kongeørn i dette område vi kjenner til. Dessverre fikk vi ikke undersøkt den andre lokaliteten dette året, en lokalitet som har vært kjent tilbake til 1990-tallet (trehekker). Vi har imidlertid indikasjoner på ytterligere lokaliteter i dette området.

Kongeørn i Telemark

I Telemark er det to overvåkingsområder som har blitt fulgt opp årlig siden tidlig

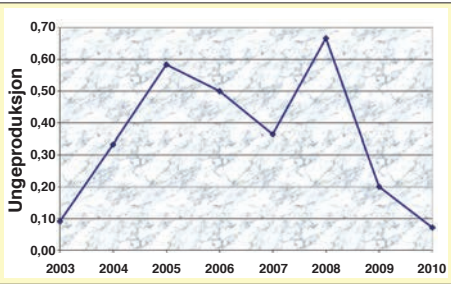
Figur 4. Ungeproduksjon/okkupert lokalitet i Møsvatn-Austfjell i Telemark 2003–2010.

på 1990-tallet i sammenheng med Direktoratet for naturforvaltning sitt terrestriske naturovervåkingsprogram (TOV). NINA har ansvaret for innhenting av data, som har satt bort oppdraget til oss. Registreringene fortsatte i 2010, og som forventet ut fra foreliggende kunnskap om bestandssituasjonen for viktige byttedyr som hønsefugl og hare, ble det ingen stor ungeproduksjon dette året.

På de 14 lokalitetene innenfor Solhomfjell overvåkingsområde i Vest-Telemark ble det registrert aktivitet av kongeørn på samtlige lokaliteter (hvilket er første gang etter 2003). Hekkeaktiviteten var imidlertid lav. Det ble registrert reirbygging på 7 lokaliteter, 3 hekkeforsøk (lagt egg og ruget) og én vellykket hekking med 1 flygedyktig unge. Dette gir en ungeproduksjon på 0,14 unger/reiraktive lokaliteter, 0,33 unger/hekkeforsøk og 1,0 unge/vellykket hekking. Det var 2 vellykkede hekkinger med til sammen 2 flygedyktige unger i dette overvåkingsområdet i 2009 (3 hekkeforsøk).

I det andre overvåkingsområdet i tilknytning til Østre Hardangervidda (Møsvatn-Austfjell) ble det registrert aktivitet av kongeørn på 9 av 12 faste lokaliteter (75 %). På 7 lokaliteter ble det registrert reirbygging, og av disse var det 4 par som gikk til hekking. Alle disse parene hekket vellykket – de fikk én flygedyktig unge hver.

Figur 5. Ungeproduksjon/okkupert lokalitet i Solhomfjell i Telemark 2003–2010.

Vi ringmerket en av disse ungene. Dette gir en ungeproduksjon på 0,44 unger/okkupert lokalitet, 0,57 unger/reiraktive lokalitet, 1,0 unger/hekkeforsøk og 1,0 unger/vellykket hekking. Det var bare ett hekkeforsøk og ingen vellykkede hekkinger i dette overvåkingsområdet i 2009. Et av de faste parene som har vært relativt produktive og hekket i bergreir i alle år siden lokaliteten ble kjent første gang tidlig på 1980-tallet, bygde nytt reir i furu dette året (Tinn). På nabolokaliteten hekket paret i gran for en del år siden, ellers har reir i trær i dette området ikke vært kjent i nyere tid. Siste kjente trehekkende kongeørn i Tinn fant sted på 1960-tallet.

I Solhomfjell-området har det for perioden 2003–2010 blitt registrert 44 hekkeforsøk med 28 vellykkede hekkinger (31 unger). Dette tilsvarer en hekkesuksess på 63,6 % i perioden. Innenfor Møsvatn-Austfjell har det blitt registrert 39 hekkeforsøk i samme periode, med 30 vellykkede hekkinger (33 unger). Dette gir en høyere suksess, faktisk 76,9 %. Som omtalt i vår årsrapport for 2009 mener vi dette kan ha med noe forskjellig tilgang på byttedyr og åtsler under vinterhalvåret å gjøre (Steen 2009a). Andelen okkuperte lokaliteter i de to områdene i den samme perioden er imidlertid mer likt med 81,3 % for Solhomfjell og 84,4 % for Møsvatn-Austfjell.

Fjellvåk i lavlandet

Et mindre antall lavlandslokaliteter ble kontrollert våren 2010, men det var lave forventninger til at det skulle være etablert fjellvåk på grunn av antatt smågnagerkollaps tidlig på våren. Vi observerte likevel noe fjellvåk og eksempelvis registrerte vi et påbygd reir i et mindre berg på østsiden av Lågendalen i Kongsberg kommune 19. mai. Et individ holdt til der, men varslet ikke og reiret var ikke ferdigbygdet (og ble det heller ikke). Den 22. mai ble 5 tidligere mye brukte hekkeplasser nord i Skien kommune

kontrollert, men her var det ikke fjellvåk å se og på 4 av stedene var ingen gamle reir påbygd. På den siste plassen hadde det blitt lagt på noen kvister, så der hadde den vært innom tidligere på våren. Den 7. juni ble også en tidligere hekkeplass i Siljan kommune kontrollert, men her var det gamle reiret urørt og delvis gjengrodd.

Det var også påfallende hvor lite fjellvåk det var å se i fjellet og fjellnære områder for øvrig i Telemark. Derimot var det svært mye fjellvåk å se i Oppland under registrering av hekkende vandrefalk. Der ble det påvist mange hekkende par, bl.a. i flere kommuner i Gudbrandsdalen og Valdres. Kanskje ikke så rart, vi observerte smågnagere (og lemen) som løp over veier og hørte dem ofte i vegetasjonen under feltarbeidet denne våren. Mange av disse fjellvåkparene hekket i samme berg som vandrefalkene, noen steder var det bare 75–100 meter mellom reirplassene til disse to artene.

Vepsevåk i Lågendalen

I 2010 ble det registrert mye vepsevåk utover sommeren, kanskje spesielt i Lågendalen (Lardal og Kongsberg kommuner). Det var også mer veps (inkludert jordveps) enn normalt, noe som trolig har ført til bedre næringstilgang og hekkinger. Hyppige observasjoner av arten i Lågendalen må nok også ses i sammenheng med vår store feltaktivitet på andre arter her (kongeørn, vandrefalk, fjellvåk, tårnfalk og lerkefalk). Derfor er vi ikke sikre på om forekomsten i dette området skilte seg spesielt ut i forhold til andre områder.

Under feltarbeid med lerkefalk i grenseområdene mellom Lardal og Kongsberg kommuner i juli og august ble det daglig observert enslige vepsevåker, eller flere vepsevåker i lag. Ved ett tilfelle ble 7 individer sett samtidig i det de utførte

fremvisningsflukt nær Numedalslågen. Etter at fuglene hadde fløyet fremvisningsflukt opp mot hverandre i nærmere en halv time, fløy og seilte de rolig vekk fra dette «møtesenteret». Vår oppfatning av dette var at de fløy tilbake til sine respektive hekkeområder. Seinere ble to hekkeområder påvist rett i nærheten. Reirområdene lå ikke mer enn ca. 1 km fra hverandre, og i begge tilfeller i granplante-felter i hogstklasse III. Trolig var det etablert minst 5–6 par på et begrenset areal (anslagsvis 14 km²) i dette området, og vi tror avstanden mellom flere av parene var mindre enn eller omkring 2 km.

Tidligere har vi i liten grad arbeidet systematisk med vepsevåk. I hovedsak har vi registrert arten når den har blitt observert i samband med kartlegging av andre prioriterte arter. I 2011 ønsker vi å starte et 5-årig prosjekt på denne arten med utgangspunkt i Lågendalen, der vi ser nærmere på tetthet i et par avgrensede områder for å vurdere bestanden. I den grad ressursene strekker til vil vi leite opp reirplasser og registrere ungeproduksjonen. Kunnskapen om disse forholdene er mangelfulle når det gjelder vepsevåk, både i våre områder og i en større geografisk målestokk, samtidig som den er rødlistet. Artsdatabanken endret artens rødlisteplassering fra *sterkt truet* på forrige rødliste (desember 2006) til *sårbar* på den siste rødlista som kom i november 2010, jf. tabell 1.

Hønsehauk i Buskerud, Telemark og Vestfold

Rovfuglgruppa har ikke jobbet aktivt i større geografisk sammenheng med hønsehauk i 2010, men tre personer i gruppa har fulgt opp en del hekkeplasser i Larviks-området i Vestfold, samt i kommunene Kongsberg, Øvre Eiker og Modum i Buskerud. I tillegg har vi gjennom samarbeid med en kontaktperson fått målt inn med GPS en del reirplasser i Skien kommune i Telemark etter hekkesesongen i 2010.

Kongsberg, Øvre Eiker og Modum kommuner: Det ble kontrollert 13 lokaliteter. I Kongsberg kommune ble det kontrollert 7 lokaliteter og registrert hekking på 5 steder, mens det ikke ble registrert aktivitet på 2 lokaliteter. I Øvre Eiker og Modum ble 6 lokaliteter kontrollert, og det ble registrert hekking på alle disse. Av 13 kontrollerte lokaliteter totalt var det altså ungeproduksjon på 11 (85 %), med et registrert antall på minst 20 unger. Dette er en høy hekkefrekvens, mens ungeproduksjonen representerer et minimumstall. Trolig er et antall unger ikke observert, siden registreringene er foretatt fra bakken og reirene ikke er kontrollert ved å klatre

Kontroll av hønsehaukreir. Foto: Odd Frydenlund Steen.

opp i dem. Unger kan derfor ha blitt oversett hvis de sitter utenfor eller et stykke fra reiret (gjemt i vegetasjonen). Foreliggende tall gir et gjennomsnitt på 1,82 unger/vellykket hekking (våre registreringer av ungeproduksjonen i dette området i årene 1998–2003 viste et gjennomsnitt som varierte fra 2,05–2,50; jf. Steen 2004).

Larvik kommune: Det ble kontrollert 8 kjente lokaliteter. Hekking ble konstatert på 7 av disse (88 %). På 5 av disse er ikke hekkesultatet kjent, mens det var 3 og 4 store reirunger på 2 lokaliteter. Høy hekkefrekvens også i dette området tyder på at hønsehauken har hatt en god sesong ikke bare i Telemark og Buskerud i 2010. Ser vi tallene for de tre områdene samlet framkommer at hekkefrekvensen var på nær 90 % (62 hekkinger ved 69 kontrollerte lokaliteter).

Skien kommune: I Skien kommune er det gjennom mange år framkommet opplysninger om hekkeplasser for hønsehauk gjennom vårt nettverk. Kjennskapen til enkelte av lokalitetene strekker seg faktisk tilbake til siste halvdel av 1980-tallet. Noe systematisk oppfølging av disse har det imidlertid ikke vært. Enkelte av disse lokalitetene har blitt fulgt opp av flere involverte personer til ulike tider, og det er ringmerket en del kull opp gjennom årene. Ingen har kontrollert samtlige kjente lokaliteter i en og samme sesong for å registrere hekkefrekvens og ungeproduksjon.

Vi mener det er på tide å ta tak i dette og se nærmere på denne bynære bestanden rundt Skien, som må forventes å ha god tilgang på byttedyr (sikker tilgang til ender, bydner, kråke- og måkefugl gjennom hele året). Hønsehauk ses svært ofte i bynære områder eller faktisk jaktende midt i byen gjennom hele året. Med dette som bakgrunn startet vi høsten 2010 et registreringsarbeid som tok sikte på å få målt inn alle kjente reir med GPS. Vi kjenner til minst 10 lokaliteter rundt Skien, og noen av parene er etablert temmelig nær hverandre. I 2010 kan det se ut til at det var aktivitet på minst 6, kanskje 7 av disse stedene. Med disse som utgangspunkt vil vi kommende sesong(er) se nærmere på i hvilke områder det kan befinne seg ytterligere par, og forsøke å lete opp disse.

Hønsehauk ble nedgradert i forhold til tidligere når den nye rødlista ble lansert i november 2010. Tidligere var arten plassert i rødlistekategorien sårbar. Nå er den plassert i kategorien nær truet. Hønsehaukens reirplasser har til nå vært beskyttet mot hogsttinngrep på grunn av artens plassering på rødlista. Skogbruket har gjennom konseptet *Levende Skog* utarbeidet retningslinjer for hvordan reirplasser for hønsehauk skal tas hensyn til (50 meters radius rundt reirtreet skal stå urørt ved

Voksen jaktfalkhunn på reirhulle i Tinn kommune, april 2010. Det ble ikke konstatert hekking på denne lokaliteten. Foto: Gjermund Geirsta.

avvirkning). Med en nedgradering på rød-lista frykter vi at skogbruket ikke lenger aksepterer at det skal settes igjen 7–8 dekar skog rundt dokumenterte reirplasser. Det kan bety at vi er raskt tilbake til en situasjon vi har hatt i Norge tidligere, der bare reiret i beste fall står igjen etter hogsten.

Tårnfalk i Lågendalen – kasseprosjektet

Vi startet med å utplassere hekkedasser for tårnfalk i 2000 og 2001 da 15 kasser ble utplassert i Lågendalen. Ytterligere kasser er hengt ut etter dette og totalt hadde vi

29 kasser i 2010. Vi måtte vente helt til 2008 før tårnfalken slo til med hekking i tre kasser i Kongsberg kommune. I 2009 var det hekkende tårnfalk i kun en kasse, men det var kanskje ikke overraskende når det var lite smågnagere, selv om tårnfalken også har mye annet på menyen.

Med fortsatt lite smågnagere i 2010 forventet vi ikke stor endring, men faktisk fikk vi inn tre par i kasser, to i bergvegg og et i furu. Dessverre mislyktes paret i furua, og vi er sikre på at det var mår som tok ungene der (ca. 2½ uke gamle unger). Inne i kassa lå det et betydelig antall byttedyr, for det meste spurvefugl (både voksne og reirunger), men også smågnagere. Av fugl kan nevnes 1 svart-trost (pullus), 4 måltrost (pullus), 2 rødvingetrost, 2 rødstrupe og 1 grønnfink. I kassene i bergvegg hekket parene vellykket og fikk alle ungene på vingene. Vi registrerte kull på 2 og 3 store unger på disse stedene.

Lerkefalk i Buskerud og Vestfold

Rovfuglgruppa for Buskerud, Telemark og Vestfold har i årene 2000–2009 arbeidet med å få bedre kunnskap om bestand og hekkesuksess i et avgrenset undersøkelses-område som omfatter noen kommuner i Buskerud og Vestfold. Resultatene er så langt oppsummert av Steen (2008) og

Ringmerket lerkefalk (voksen hunn) på hekk-plass i Kongsberg kommune sommeren 2010. Foto: Odd Frydenlund Steen.

Steen mfl. (2008, 2009). Det viktigste som har kommet ut av undersøkelsene er at lerkefalken er dokumentert som en langt vanligere hekkefugl i Sørøst-Norge enn det som har vært antatt tidligere.

Undersøkelsene har som tidligere år først og fremst hatt utgangspunkt i de fem kommunene Flesberg, Kongsberg, Lier, Modum og Øvre Eiker i Buskerud, samt deler av kommunene Lardal og Larvik i Vestfold. Vi har i tillegg funnet noen lokaliteter som ligger i andre kommuner i Buskerud, det gjelder Hole, Krødsherad, Nedre Eiker, Ringerike, Rollag og Sigdal. På grunn av uforutsette forhold ble dessverre ikke oppfølgingen som planlagt i Flesberg, Lier, Modum og Øvre Eiker. Det gikk først og fremst ut over registreringene på hekkesuksess.

Vi tok utgangspunkt i 24 kjente lokaliteter ved sesongstart og fikk kontrollert 22 av disse i løpet av perioden primo mai til primo september. På 17 av disse ble det registrert lerkefalk, enten enslig falk eller par. I tillegg ble det observert et par i Ringerike kommune som kan være en tidligere ukjent hekkeplass. Tidligere år har vi registrert lerkefalk ved en innsjø ca. 3 km vest for dette antatt nye paret. Også denne sesongen ble det sett et par ved innsjøen, men det kan selvsagt ikke utelukkes at det dreier seg om et par i stedet for to par.

Som tidligere år krevde enkelte lokaliteter stor innsats før det ble registrert lerkefalk,

eller før vi fant reirplassen. Men i 2010 måtte det brukes uvanlig mye ressurser på søk etter falker, etter som det var stille på flere hekkeplasser der det kom unger på vingene i 2009. Det innebar iverksetting av leiting etter ny reirplass (kråkereir). Flytting til ny reirplass et stykke unna er etter vår erfaring mer sannsynlig enn at lokaliteten ikke er okkupert. Det gjaldt for eksempel en lokalitet ved fylkesgrensa mellom Lardal kommune i Vestfold og Kongsberg kommune i Buskerud, en annen lokalitet i Lardal og ytterligere en lokalitet i Kongsberg.

På førstnevnte lokalitet observerte vi falkene på plass i det samme hekkeområdet som tidligere år, men ved forventet klekketidspunkt var ikke falkene lenger i reirområdet. Vi fikk dermed mistanke om at de kunne ha flyttet til et annet område. Etter en del tidsbruk fikk vi igjen kontakt med dem i tilknytning til det tidligere hekkeområdet, men det var tydelig at de ikke hadde fast tilhold her. Det virket bare som de jaktet her av og til. Derimot fant vi etter en del leiting ut at de holdt seg ca. 1 km lenger nord. Her satt de mye i noen store tørre grantrær på en kolle mellom jordbrukslandskap og Numedalslågen (ca. 300 meter fra elva).

I dette området er det store beitearealer for storfé, omgitt av teiger med plantet, fleraldrig gran- og furudominert skog (hogstklasse II til V). I dette landskapet observerte vi mye kråke, men det viste seg å være få kråkereir i skogteigene nær inn mot jordbruksarealene. Likevel var det potensielle reirplasser for lerkefalken her. Etter flere dagers oppfølging kunne vi imidlertid fastslå at paret heller ikke hekket i dette området. Vi tror derfor at de har forsøkt å hekke i det gamle kråkereiret som de brukte i 2009, men at de har mislykkes. Dette kunne vi trolig fått bekreftet ved å gå opp i dette reiret, noe som ikke ble prioritert. Vi antar hekkingen kan ha mislykkes under et uvær som inntraff rett etter sankthans. Det var kraftig og vedvarende regn, kaldt og ikke minst sterk vind denne dagen. Vi har tidligere sett at andelen mislykte hekkinger er påfallende høy etter uvær som dette under ruging eller tidlig etter klekking.

Under oppfølgingen på denne lokaliteten observerte vi mange spektakulære jakter som falkene hadde på fugl, og vi fikk igjen bekreftet at de ofte jakter svært høyt. Flere ganger observerte vi også samjakt der begge falkene deltok under jakt på svaler eller andre arter. I tillegg observerte vi angrep på spurvehauk med bytte. Falkene var trolig primært interessert i å overta byttet, men lyktes ikke med det.

På de to andre ovennevnte lokalitetene i Lågendalen brukte vi også svært mye tid på å lokalisere hvor falkene holdt til. Ved lokaliteten i Kongsberg kommune fant vi etter hvert ut at paret holdt til nærmere 1,5

km nord for fjorårets reirplass, i et område hvor de tidligere har hekket. Men de var ikke ofte å se, og det tok lang tid før vi kunne konstatere at de hadde oppgitt hekkingen. Også her mistenker vi at paret har lagt egg, og så mislykkes. Når det gjelder lokaliteten i Lardal kommune, registrerte vi kun en observasjon av lerkefalk der. Sannsynligvis var dette en 1-årig falk, noe som kan forklare hvorfor vi ikke kunne konstatere hekkeaktivitet her.

Totalt registrerte vi 9 hekkinger, hvorav seks var sikkert vellykkede med til sammen 15 flygedyktige unger (5 kull i Buskerud, 1 i Vestfold). To av hekkingene var mislykkede, mens det er en mulighet for at det var unger ved den siste etter som det ble hørt tigging ved en anledning, men ikke funnet eller sett unge(r). Reirplassen ble med andre ord ikke funnet. Vi ringmerket 4 ungekull, til sammen 10 unger. Det ble for første gang brukt farge-ring, ungene fikk en rød-elsoksert aluminiumsring på høyre bein. I gjennomsnitt produserte de vellykkede parene 2,5 unger.

Jaktfalk på Østre Hardangervidda

Innenfor overvåkingsområdet (inngår i det terrestriske overvåkingsområdet; TOV) på Østre Hardangervidda, som omfatter 15 lokaliteter, ble det i 2010 registrert aktivitet av jaktfalk på 13 av disse. Vi kunne med sikkerhet konstatere at 4 par gikk til hekking, og samtlige produserte ungekull. To par i Tinn fikk hvert sitt kull på 3 unger, et par i Vinje fikk 2 unger på vingene og et par i Nore og Uvdal hadde minst 1 flygedyktig unge. Totalt ble dermed minst 9 unger flygedyktige, hvilket gir 0,69 unger/etablert par, 2,25 unger/hekkforsøk og 2,25 unger/vellykket hekking. Vi fikk ikke avklart om det var hekkforsøk på en lokalitet med par i Vinje, men paret produserte ikke flygedyktige unger. I 2009 var det kun to par som ble registrert med hekkforsøk (6 flygedyktige unger) i det samme området.

Hubro i Buskerud, Telemark og Vestfold

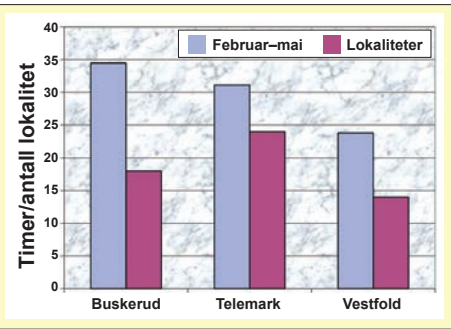
I 2010 har arbeidet med å oppsøke kjente og potensielle lokaliteter for hubro fortsatt både i Buskerud, Telemark og Vestfold. Til sammen ble det lyttet nærmere 90 timer etter ropende hubro i de tre fylkene i regi av Rovfuglgruppa. I Buskerud og Telemark ble det lyttet i overkant av 30 timer i hvert fylke, fordelt på henholdsvis 18 og 24 oppsøkte lokaliteter (tidligere kjente og potensielle). Innsatsen i Vestfold var noe mindre med nærmere 24 timer i lyttetid, fordelt på 14 lokaliteter, jf. figur 6. Vi har i tillegg lagt ned en del innsats på en lokalitet i Akershus sammen med lokal kontaktperson. Lyttingen har foregått i perioden ultimo februar til primo mai. Størst lytteinnsats ble lagt til Telemark hvor det også har blitt fulgt opp en del lokaliteter i juni og juli for å registrere eventuell ungeproduksjon. Innsatsen økte også for Vestfold sitt ved-

kommende, mens Buskerud ble trappet en del ned i forhold til tidligere år. Resultatene bærer kanskje noe preg av nettopp denne innsatsfordelingen i 2010.

Buskerud: I Buskerud ble det ikke registrert ropende hubro under vår oppfølging av lokaliteter i 2010. Dette var noe overraskende. Men vi må nok se resultatet litt i lys av mindre avsatt tid til lytting enn tidligere sesonger (og færre lokaliteter). Vi har imidlertid mottatt tips om ropende hubro, blant annet fra et område i Kongsberg kommune så tidlig som straks etter nyttår. Vi fikk imidlertid ikke verifisert disse opplysningene. Også fra en annen lokalitet i Kongsberg kommune skal hubro ha blitt hørt. På tross av god oppfølging på denne lokaliteten registrerte ikke vi aktivitet av hubro her våren 2010.

Telemark: I dette fylket var det ropeaktivitet på 11 lokaliteter våren 2010. På fire av lokalitetene registrerte vi hekkforsøk, hvorav 3 par fikk fram flygedyktige unger. Dessverre mislyktes hekkingen under rugingen vi konstaterte i april i Porsgrunn kommune, hvor det var vellykket hekking i 2009. Vi kjenner ikke årsaken til dette, men det kan være forstyrrelser. For de vellykkede hekkingene var det to par som hadde 2 unger, ett par hadde 1 unge. Våre oppfølgende undersøkelser utover i sesongen på lokaliteter der hubro ble registrert ropende tidlig på våren, har ikke vært så omfattende at vi med sikkerhet kan si at det ikke har vært hekking på flere lokaliteter. Tvert i mot tror vi det er sannsynlig på flere av lokalitetene.

Vestfold: I Vestfold ble det i 2010 gjennomført lytteturer til en rekke lokaliteter, både potensielt interessante steder (særlig ved kysten) og historisk kjente lokaliteter innover i fylket. Vi registrerte ikke noe ropeaktivitet selv, men vi ble kontaktet av en ornitolog som kunne fortelle at han hadde observert hubro 28. mars i Sandefjord kommune. Det interessante var at han hadde fotografert hubroen, det var en voksen fugl, det ble funnet rester av byttedyr i det samme området og at det noe seinere framkom at den også var hørt ropende. Området ble derfor besøkt for

Figur 6. Lyttetid etter hubro i perioden februar til mai i Buskerud, Telemark og Vestfold i 2010, samt antall lyttelokaliteter.

Hubro i Oslofjorden 21. mars 2010 kl. 17:30. Foto: Per-Willy Færgestad.

først og fremst å se på mulighetene for hvor det eventuelt kunne være etablert hubro. Selv om vi ikke kunne verifisere noe bestemt sted etter to turer til området, er det etter vår vurdering et aktuelt hekke-område der fuglen ble observert.

Utover dette mottok vi også tips om at hubro skulle være hørt i Andebu kommune, der den er bekreftet av oss tidligere år. Vi fikk ikke bekreftet dette ved besøk til det aktuelle området.

Akershus: Fra tidligere år har vi fulgt opp en lokalitet i grenseområdene mellom Buskerud og Akershus, et område der vi fikk tips om ropende hubro fra lokale folk og raskt registrerte hubro selv. Blant annet registrerte vi hekking der i 2008. Lokalitetene er historisk godt kjent (Steen 2003, 2009b). I 2010 sto vi over for en langt bedre oppfølging for vårt vedkommende etter som en lokal person utførte feltarbeidet og rapporterte til oss. Vedkommende hadde ikke mindre enn 13 turer til lokaliteten i perioden ultimo februar til medio april, noe som førte til meget god dokumentasjon på hubroens aktivitet her i denne viktige pre-eggleggingsfasen. Samtidig viser hans tette oppfølging at dersom det først er hubro på en lokalitet så er de både hørbare og mulig å få se, mens verifisering av hekking ikke er like lett. Dette er erfaringer vi har gjort tidligere på andre lokaliteter også.

Fra «loggen» på denne lokaliteten kan vi lese at alt så ut til å gå i retning av hekking på denne lokaliteten. Vi forventet også det. Men da vi den 6. juni undersøkte det området der hubroparet oppholdt seg tidligere i sesongen, ble vi dessverre skuffet. Ingen hubro ble sett i berget fra vi startet undersøkelsen av mulige reirplasser. Men hubroens tilstedeværelse var ikke vanskelig å få bekreftet, her var det skittstriper, rugegroper, gulpeboller og ferske rester etter byttedyr. Konklusjonen vår etter å ha sjekket det mest sentrale området av berget var at det kunne ikke utelukkes at det hadde vært hekkeforsøk.

Kattugle i Buskerud, Telemark og Vestfold
Det har som de foregående årene vært lite fokus på kattugle i 2010 grunnet prioritering av andre arter. Det er fra tidligere etablert kasseprosjekter i Larvik, Lardal (begge Vestfold), Kongsberg, Modum (begge Buskerud), Notodden og Hjartdal (begge Telemark) kommuner. Oppfølging i sistnevnte område i Telemark har vært bra, og dette er det eneste området der det fortsatt blir ringmerket kattugleunger. I Larvik har oppfølgingen bestått av besøk til samtlige kasser etter hekkesesongen, mens kasser i Lardal, Kongsberg og Modum ikke ble fulgt opp med besøk og kontroll av egg- eller ungekull i 2010.

I Hjartdal og Notodden ble alle kasser som er hengt opp i dette området grun-

dig kontrollert. Av de 15 kassene var det tilslag av hekking i 10 kasser (67 %), hvilket var en dobling i forhold til 2009 (33 %). Med et gjennomsnittlig eggkull på 4 egg/hekkende par må det utvilsomt ha vært bra næringstilgang i dette området. Som vanlig var det noe tap av unger i forbindelse med klekking og tiden fram mot flygedyktighet (15 %). Alle ungekull ble ringmerket, til sammen 34 unger. Dette gir et gjennomsnitt på 3,4 (store) unger/par. Det var nøyaktig samme resultat som i 2009.

I Larvik viste kontroll av til sammen 57 kasser at det hadde vært ungeproduksjon i 31 kasser (54 %). I 2009 var det ungeproduksjon i 27 kasser (47 %). Antall egg og unger ble ikke kontrollert, med unntak av to kasser der det ble registrert 4 og 6 egg. Kullene gir oss bare en liten indikasjon på at det kan ha vært en god nærings-situasjon under eggleggingen. Men som i Hjartdal og Notodden var det også her en økning i tilslaget, noe som kan tyde på en ganske god sesong for kattugla i dette området.

Takk

Alle som har vært med på feltarbeidet, eller på annen måte har bidratt med opplysninger om de artene det har blitt jobbet med, takkes for innsatsen.

Tre uker gamle hønsenhauker på reir i Lardal kommune, Vestfold. Foto: Inge Stensrud.

Litteratur

- Hardey, J., Crich, H., Wernham, C., Riley, H., Etheridge, B. og Thompson, D. 2009. *Raptors: A field guide for surveys and monitoring*. Second Edition. Scottish Natural Heritage. 370 s.
- Jelstad, T. E., Furuseth, L. E., Furuseth, P. og Lindal, M. 2010. *Kongeørn i Buskerud. Rapport fra kartleggingsarbeidet i 2010*. Naturvernforbundet i Buskerud. 11 s.
- Kålås, J. A., Viken, Å. og Bakken, T. (red.). 2006. *Norsk Rødliste 2006 – 2006 Norwegian Red List*. Artsdatabanken, Norway.
- Kålås, J. A., Viken, Å., Henriksen, S. og Skjelseth, S. (red.). 2010. *Norsk rødliste for arter 2010*. Artsdatabanken, Norge.
- Steen, O. F. 2003. *Hubro i Buskerud. Omtale av tidligere okkuperte lokaliteter, potensialet for hubro og resultater fra feltarbeid i 2002*. Rapport til Fylkesmannen i Buskerud (unntatt offentlighet). 40 s.
- Steen, O. F. 2004. Hønsenhauken i Buskerud. Tetthet, bestand og hekkesuksess. *Vår Fuglefauna* 27 (1): 18–24.
- Steen, O. F. 2008. *Lerkefalk i Buskerud. Kartlegging av hekkeplasser – hekkesuksess og vurdering av bestand*. Rapport til Fylkesmannen i Buskerud (unntatt offentlighet). 24 s.
- Steen, O. F., Olsen, A., Skullestad, B. R., Johnsen, J. T., Stensrud, I., Sørensen, T. V. og Bollerud, B. T. 2008. Lerkefalken – vår minst kjente falk. *Vår Fuglefauna* (3): 110–116.
- Steen, O. F. 2009a. *Årsrapport fra rovfuglgruppa i Buskerud, Telemark og Vestfold. Virksomhet og resultater i 2009*. Rapport til Fylkesmennene i Oslo og Akershus, Buskerud, Oppland og Vestfold (unntatt offentlighet). 40 s.
- Steen, O. F. 2009b. *Hubro i Buskerud. Slutt-rapport fra bestandskartlegging 2002–2008*. Rapport nr. 2 til Fylkesmannen i Buskerud fra Prosjekt Hubro Buskerud (unntatt offentlighet). 48 s.
- Steen, O. F., Olsen, A., Skullestad, B. R., Johnsen, J. T., Stensrud, I., Sørensen, T. V., Bollerud, B. T. og Melseth, T. 2009. Hekkesuksess hos lerkefalk i Buskerud og Vestfold i 2009. *Våre Rovdyr* 23 (4): 100–105.
- Watson, J. 2010. *The Golden Eagle*. Second Edition. T & AD Poyser, London. 448 s.

Rugende kattugle i Lågendalen. Foto: Odd Frydenlund Steen.

FVRs flotte t-skjorter

NY FVR-SKJORTE

*Koksgrå med ulveakvarell malt av Viggo Ree.
Tekst: Ulven – en naturlig del av norsk natur.*

NB! Fotomontasje

Str. S, M, L, XL

Pris kr 150 pr. stk. + porto

Restsalg gaupeskjorte

Kun str. S

Pris kr 100 pr. stk. + porto

Bestilles fra våre representanter i Østfold:

Helga Riekeles
E-post: helgariekeles@hotmail.com
Tlf.: 69263709

Stein Karlsen
E-post: stei-ka3@online.no

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Styreleder
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Kasserer
Morten Ree, Varsmoen 10, 7332 Løkken Verk
p. 72 49 63 91, mob 48 17 79 73

Styremedlem
Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
mob 92 43 21 46

Styremedlem
Erling Mømb, Østagrenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem
Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Styremedlem
Christin Valsjø, Hardlandsv. 2 B, 2615 Lillehammer
mob 90 53 95 83

Vararepresentanter
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00, mob 41 37 28 45

Otto Frengen, Havsteinflata 17 D, 7021 Trondheim
mob 94 79 53 64

Leif Jensen, Roseberget 11, 1727 Sarpsborg
p. 69 15 75 39, mob 41 47 22 35

Daglig leder/redaktør
Yngve Kvebæk, Maridalsv. 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Informasjonskonsulent
Viggo Ree, Gomnesv. 139, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Troms og Finnmark
Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Vestlandet
(vakant)

Regionleder Hedmark
Erling Mømb, Østagrenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00, mob 41 37 28 45

Regionleder Sørlandet
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Bidrag til FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 12.000 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr. 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfyllt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ulvefondet
Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

* arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander

* arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse

* spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdynenes rolle i naturen og deres behov for egnede biotoper

* støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler

* arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:

- artenes reproduksjonstid
- ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
- artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk

* samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

Kontingentsatser 2011

Seniormedlem	min. kr	250
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr	300
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr	100
Bedriftsmedlem	min. kr	1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter av Våre Rovdyr
Kun abonnement Våre Rovdyr: kr 250
Konto 2800 11 12149

Member/subscription abroad (NOK 300):
Sparebanken Soer, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: AASPN022
IBAN number: NO872800112149

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Tlf.: 22 23 23 89
Web: www.fvr.no

